

MIKKO KAUKO

Latinska kasusändelser i den fornsvenska versionen av *Mechtilds uppenbarelser*

1 Inledning

Bruket av latinska kasusändelser är ett exempel på det allmänna latininflytandet som är synligt i fornsvenska texter. Latinet hade en hög prestige och den latinska textkulturen en auktoritativ ställning. Latinska element trängde sig generellt in i svenska texter eftersom det latinska språkbruket var väletablerat medan det svenska skriftspråket ännu var outvecklat. Det latinska språkbruket sågs även som en modell för en elegant svenska (Laurén 1972: 60, jfr Höder 2018: 160). Det var viktigt att visa latinets auktoritet också i texter på folkspråk som var översatta från latin. Exempelvis fornsvenska översatta texter kan sålunda ses som en del av den latinska textkulturen (Johansson 2017: 216). De innehåller hänvisningar

Min forskning finansieras av Konestiftelsen (2019–2021). Jag tackar de två anonyma referenterna och Camilla Wide för värdefulla kommentarer.

Kauko, M., FD, University of Turku. “Latin Case Endings in the Old Swedish Version of Mechtilde’s Revelations”. *ANF* 135 (2020), pp. 57–94.

Abstract: In this article, I discuss the use of Latin case endings in the Old Swedish text *Mechtilde’s Revelations* that was translated by Jöns Budde into Swedish in 1469. My article is a case study in which I systematically compare the Swedish text with the Latin original. Vernacular texts can be seen as a part of the Latin text culture because Latin was widely used as a model. Latin case endings were often used in personal names and loan words that often were exotic or foreign. The Latin forms are sometimes taken mechanically over from the Latin source text. On the other hand, they are in many cases used consciously by the translator to gain specific goals. The Latin endings give the text authenticity, authority, and credibility. They also create a bilingual atmosphere that helps persons unversed in Latin to have a share in the Latin text culture. Sometimes the Swedish translator uses different syntactic structures than the source text and must therefore use different case endings. In such cases, Jöns Budde must actively build Latin forms that are suitable in the new syntactic context. Budde knows his Latin and uses correct forms. Loan words have in some cases also Swedish endings. It’s quite common that a word has Latin endings in the indefinite form and Swedish endings in the definite form. Thus, the variation between Latin and Swedish forms is mainly logical.

Keywords: Old Swedish, Code-Switching, Latinisms, Jöns Budde, Saint Mechtilde of Hackeborn.

DOI: <https://doi.org/10.63420/anf.v135i.27839>

till latinska författare och texter, citat på latin, latinska lånord samt syntaktiska och stilistiska drag som är inspirerade eller påverkade av latinet. I klostermiljön etablerades många centrala begrepp i början på latin och erhöll en svensk språkdräkt först senare (jfr Anna Helga Hannesdóttir 2018: 58).

I vissa stelnade uttryck förekommer latinska genitivändelser fortfarande i svenskan. Under fornsvensk och äldre nysvensk tid förekom latinska kasusändelser ofta i svenska texter i synnerhet i personnamn, men också i lånord. Detta är i princip allmänt bekant men har inte studerats systematiskt i tidigare forskning. Sporadiska iakttagelser om bruket av latinska kasusändelser i yngre fornsvenska har gjorts bl.a. av Fortelius (1969) och Norde (1997). En kortfattad diskussion om latinska kasusändelser i latinska lånord i fornsvenskan finns också i Höder (2018: 154–158). Latinska kasusändelser i äldre svenska diskuteras även av Loman (1955, 1956) och Wollin (2007) men fokus ligger närmast på reformationstiden. I Kauko (2018a) ges en kortfattad allmän översikt om bruket av latinska kasusändelser i svenskan genom tiderna.

Med denna artikel vill jag bidra mer systematiskt med en fallstudie av latinska kasusändelser i en specifik fornsvensk text, *Mechtilds uppenbarelser*, som är en översättning från år 1469. Den latinska förlagan översattes tidigt också till tyska och nederländska. Det finns flera tryckta latinska utgåvor och handskrifter som skiljer sig från varandra, och de folkspråkliga översättningarna är också alla unika och uppvisar individuella drag. Det är därför motiverat att tala om olika versioner av *Mechtilds uppenbarelser*. Med begreppet *version* avser jag enstaka textvittnen på latin eller på något folkspråk. Folkspråkliga versioner är givetvis samtidigt översättningar, men ordet *översättning* synliggör inte variationen mellan textvittnen som i viss mån är självständiga gentemot förlagan och varandra.

Syftet med min artikel är att redogöra för bruket av latinska kasusändelser i Jöns Buddes fornsvenska version av *Mechtilds uppenbarelser*. Jag kommer att lägga speciell vikt vid belägg på ord som får både latinska och svenska ändelser. En annan central aspekt är textställen där Budde väljer att använda ett annat latinskt kasus än förlagan, dvs. en form som saknar direkt motsvarighet i den latinska versionen. Jag jämför Buddes svenska version företrädesvis med den latinska version som är utgiven i Mechtild 1877 men gör stickprov också i andra latinska utgåvor. Buddes direkta förlaga var sannolikt inte identisk med någon av de bevarade latinska versionerna, men hans version stämmer i regel någorlunda bra överens med 1877 års utgåva. Eftersom bruket av latinska kasusändelser

är mycket vanligt i Buddes version av *Mechtilds uppenbarelser*, är en kvantitativ genomgång av alla belägg inte möjlig. Jag anför i stället ett urval exempel som jag valt enligt följande principer: Exempelen ska visa vad som är typiskt för Buddes text och samtidigt representera olika typer av belägg. De ska även peka ut problematiska fall som är svårtolkade och visa hur jämförelser mellan flera olika versioner av texten kan utnyttjas. Därtill ska exemplen visa i vilka fall latinska ändelser uttryckligen inte används.

Det är typiskt för Budde att han i sina svenska texter anför latinska citat och ger latinska språkprov (Laurén 1972: 76–77, Wollin 1981: 38, fotnot 11). Budde efterbildar latinska konstruktioner medvetet och anpassar sitt språk enligt latinska mönster så mycket att hans svenska har kallats mer latinsk än latinet (Ahlberg 1942: 221–222). Hans texter är på många sätt uttryck för medeltida latinsk-svenska språkkontakter. Historisk flerspråkighet och historisk kodväxling av detta slag har utforskats särskilt inom anglistiken (Skaffari & Mäkilähde 2014: 252), men forskningsområdet har under de senaste åren väckt intresse också inom nordistiken (t.ex. Blomqvist 2017). Därtill har översättargärningens dimensioner och översättarens förmedlarroll väckt diskussion (Lönnroth & Siponkoski 2017). Budde var en flitig, skicklig och professionell latinöversättare (Wollin 2011: 29), och det är därför högaktuellt att forska i Budde just nu. Bruket av latinsk morfologi har av nyare forskare tolkats som ett tecken på att de folkspråkliga skriftställarna i hög grad var tvåspråkiga (Höder 2018: 156). I denna artikel visar jag att även Budde kunde använda den latinska grammatiken som en språklig resurs som han utnyttjade vid behov.

I min studie söker jag svar på följande forskningsfrågor: När används latinska kasusändelser i Buddes version av *Mechtilds uppenbarelser*? Varför används latinska ändelser just här? Finns det exempel på att Budde använder sig av latinska former som saknar direkt motsvarighet i förlagan? Kan samma ord få både latinska och svenska ändelser i *Mechtilds uppenbarelser*? Kan de latinska ändelserna antyda vilka syften Budde hade med sina texter?

Artikeln är uppbyggd så att jag först ger bakgrundsinformation om *Mechtilds uppenbarelser* i avsnitt 2 och latinska kasusändelser i svenskan i avsnitt 3. I avsnitt 4.1 diskuterar jag bruket av latinska kasusändelser i personnamn i *Mechtilds uppenbarelser* och i avsnitt 4.2 fokuserar jag på latinska kasusändelser i lånord. I avsnitt 4.3 behandlar jag växlingen mellan latinska och svenska ändelser och orsaker till växlingen. Artikeln avslutas med en kort sammanfattning i avsnitt 5.

2 Mechtilds uppenbarelser

Innan jag övergår till att analysera latinska kasusändelser ger jag i detta avsnitt inledningsvis bakgrundsinformation om *Mechtilds uppenbarelser*. Den Mechtild som fick uppenbarelserna och som Buddes översättning handlar om är den tyska mystikern Mechtild av Hackeborn (ca 1240–1299) som var verksam i klostret Helfta. En annan berömd Mechtild, Mechtild av Magdeburg (född mellan 1207 och 1210, död 1282 eller 1294), levde också i Helfta och ska inte blandas ihop med Mechtild av Hackeborn. *Mechtilds uppenbarelser* skrevs ner på tyska men översattes sedan till latin och de i dag bevarade tyska¹ och nederländska versionerna går tillbaka på de latinska (Laurén 1972: 7). Heliga Birgittas uppenbarelser har en liknande texttradition: Birgitta skrev utkast på svenska, men hennes biktfäder gav texten en latinsk form som den bevarade fornsvenska texten går tillbaka på förutom några få sidor i fornsvenskt original. *Mechtilds uppenbarelser* liknar Heliga Birgittas uppenbarelser även innehållsligt, vilket förklarar varför det var relevant att översätta texten till fornsvenska i en birgittinsk miljö. Jöns Budde som översatte uppenbarelserna till svenska konstaterar explicit att texten ”är mykit liiker thöm helgom openbarilsom som han [Gud] openbarade syne helga brudh Sancte Birgitte aff Sverige” (Porthan 1867: 146). Dessa rader av Budde ingick i en handskrift som gick förlorad i Åbo brand år 1827 men raderna hann citeras av Henrik Gabriel Porthan och är därför bevarade till våra dagar. Likheten mellan Birgittas och Mechtilds uppenbarelser är emellertid inte den enda orsaken till att *Mechtilds uppenbarelser* översattes till fornsvenska. Kvinnors roll var både central och aktiv i birgittinska kloster (t.ex. Losman 1983: 83; Lamberg 2007: 280). Budde översatte också Judiths, Esters och Ruths böcker som handlar om starka kvinnliga gestalter (se Lamberg 2007: 325ff.). Det var därför också motiverat att översätta en text som var författad av en berömd kvinnlig mystiker. Nunnorna i klostren behövde kvinnliga förebilder och det var främst nunnor som Buddes översättningar var avsedda för.

Mechtilds uppenbarelser översattes från latin till svenska av Nådendalsmunken Jöns Budde i Vadstena våren 1469. Senare översatte Budde ett stort antal texter från latin till svenska men *Mechtilds uppenbarelser* är den äldsta kända översättningen som han gjorde (för närmare uppgifter om Budde och hans produktion se Noreen 1944, Pipping 1944, Ahlbäck 1952, Lamberg 2007, Wollin 2011, Kauko 2015). Buddes egenhändiga

¹ Det finns flera tyska översättningar som går att läsa digitalt, t.ex. Mechtild 1503 och Mechtild 1597.

handskrift, som omfattade hans översättning av *Mechtilds uppenbarelser*, hans svenska tolkning av en text vid namn *Viridarium celeste Sancte Birgitte* samt hans efterskrift till *Mechtilds uppenbarelser*, gick förlorad i Åbo brand år 1827 (se närmare Kauko 2016). Som avskrift finns *Mechtilds uppenbarelser* emellertid till största delen bevarad i Codex Holmiensis A 13.² Första bladet i handskriften är delvis skadat och i slutet av handskriften fattas några blad men texten är annars fullständig. I tryckt version finns den fornsvenska texten tillgänglig i Geetes edition från år 1899. Enligt Laurén (1972: 30) har Geete tolkat vissa ställen oriktigt och gjort mindre rättelser som han inte redogjort för. Geetes edition har därför underkastats kritik som gäller vissa detaljer. Annars torde editionen väl fylla de krav som ställdes år 1899, men alla moderna krav fyller en så gammal edition givetvis inte. Ett annat problem som gör källunderlaget komplicerat är att Buddes text inte finns bevarad i hans egenhändiga handskrift utan bara som en avskrift. Laurén (1972: 21, 25) påpekar emellertid att den bevarade handskriften har tillkommit en kort tid efter Buddes översättning – översättningen är från år 1469 och den bevarade handskriften från 1470-talet. Som Laurén (1972: 26) konstaterar, har den bevarade handskriften kopierats direkt från Buddes egenhändiga manuskript utan mellanled. Lauréns rön talar sålunda starkt för att den bevarade versionen måste stå Buddes ursprungliga formuleringar nära. Därför kan vi vänta oss att formuleringarna i handskriften åtminstone i regel härstammar från Budde själv. Osäkerhetsmomenten utgör sålunda ett relativt litet problem i detta fall.

Mechtilds uppenbarelser trycktes på latin för första gången år 1510 och de tidiga editionerna är många. Ingen av de latinska utgåvorna fyller alla moderna filologiska krav, eftersom den enda någorlunda moderna utgåvan är från år 1877 (Mechtild 1877).³ Mechtild 1877 är den nyaste latinska utgåvan och den utgåva som i regel används av forskare. Eftersom denna utgåva i huvudsak följer bara en handskrift och endast sporadiskt tar hänsyn till andra handskrifter, illustrerar editionen skillnaderna mellan de olika latinska handskrifterna, dvs. variationen inom den latinska texttraditionen, mycket bristfälligt. Att de tillgängliga utgåvorna både på latin och på fornsvenska är så gamla utgör ett osäkerhetsmoment. Eftersom jag fokuserar på latinska kasusändelser i Buddes fornsvenska version och

² Handskriften finns med på prioriteringslistan över handskrifter som snart ska digitaliseras inom projektet *Manuscripta.se* (personlig kommunikation med Patrik Granholm, Kungliga biblioteket, 25 juni 2018).

³ Texten har ederats av anonyma benediktinska munkar. Eftersom editorernas namn inte anges, hänvisar jag till editionen med *Mechtild 1877*.

det är osannolikt att Geete bytt svenska ändelser mot latinska, torde osäkerhetsmomentet emellertid inte utgöra ett större problem i just denna studie. Att den latinska utgåvan jag använder mig av oftast inte redogör för variationen inom den latinska texttraditionen kan kringgåås med hjälp av stickprov i andra latinska utgåvor (Mechtild 1510, Mechtild 1558). Den variant av den latinska förlagan som Budde använde sig av kan ha skiljt sig från varianten i Mechtild 1877 medan texten i någon annan latinsk edition ställvis kan stå Buddes direkta förlaga närmare. Skillnaderna mellan Mechtild 1877 och Buddes version behöver sålunda inte alltid bero på att just Budde gjort ändringar i texten. I vissa fall torde skillnaderna snarare bero på variationen inom den latinska traditionen. För att få en inblick i detta kan man jämföra Buddes version med tyska versioner av *Mechtilds uppenbarelsen* (Mechtild 1503, Mechtild 1597) vilket jag också har gjort. I vissa fall uppvisar de tyska versionerna större likheter med Buddes tolkning än med Mechtild 1877, vilket måste bero på att både de tyska översättarna och Budde utgick från latinska varianter som skiljde sig från texten i Mechtild 1877. Utan sådana jämförelser med tyska versioner och flera latinska editioner kunde man lätt överskatta Buddes personliga insats och Buddes aktiva ingripanden. Buddes direkta förlaga var inte helt identisk med någon av de bevarade versionerna, men jämförelser mellan olika gamla versioner kan indirekt tyda på vad som kan ha stått i den direkta förlagan.

Den latinska texten i Mechtild 1877 och Buddes svenska version stämmer i regel bra överens med varandra, men Budde har ibland hoppat över avsnitt. Vissa avsnitt kommer också i en annan ordning i Buddes version än i den latinska texten. Exempelvis utgör avsnitt 39 i Buddes bok 2, som heter *aff dygdhinna bärgh oc hælghanom thär syntos* (Geete 1899: 233–235), en del av bok 1 i den latinska versionen (Mechtild 1877: 44–45). Det är knappast Budde som omplacerat avsnittet utan ordningen måste ha varierat i de latinska handskrifter som cirkulerade under medeltiden. Omplaceringarna är emellertid få och Buddes version skiljer sig inte mycket från Mechtild 1877. Den latinska texten i Mechtild 1877 består emellertid av sju böcker varav bara de fem första ingår i Buddes svenska version.⁴ Syftet med Buddes översättning var undervisande, vilket inne-

⁴ De fem böckerna i Buddes översättning är olika långa. I Geetes edition omfattar bok 1 sidorna 9–182, bok 2 sidorna 182–236, bok 3 sidorna 236–298 och bok 4 sidorna 299–345. Av den femte boken är bara början bevarad på fornsvenska. Den bevarade delen omfattar sidorna 345–358 i Geetes edition. Textstället där den bevarade fornsvenska texten slutar återfinns på sidan 345 i den latinska editionen. I den latinska editionen slutar bok 5 först på sidan 372, vilket visar att en lång bit av Buddes översättning gått förlorad. Den sjätte och

bär att texten försetts med förklarande tillägg som jag kommer att diskutera nedan. Att Buddes version och Mechtild 1877 oftast står nära varandra betyder att den latinska förlaga som var tillgänglig för Budde åtminstone inte radikalt skiljde sig från Mechtild 1877. Det är sålunda sannolikt att de små skillnaderna som förekommer åtminstone delvis beror på att Budde gjort ändringar i texten. Ändringarna tycks sammanhålla med att Budde tenderar att göra texten entydigare och tydligare än förlagan (jfr Laurén 1972: 128). Denna tendens är förklarlig och motiverad, eftersom den latinska versionen användes av lärda som hade bättre förutsättningar att göra egna tolkningar medan den svenska versionen användes av mindre lärda personer som hade svagare förhandskunskaper. Att Budde emellertid använder sig av latinska kasusändelser kan bero på att han ville bevara den autentiska stämningen och den auktoritet som latinet ger texten.

3 Latinska kasusändelser i svenskan

Min studie fokuserar på bruket av latinska kasusändelser i en specifik senmedeltida text men i detta avsnitt redogör jag också för bruket av latinska böjningsändelser i svenskan under senare tider eftersom de sporadiska iakttagelser om bruket av latinska kasusändelser som finns i tidigare litteratur inte sällan fokuserar på reformationstiden och på 1700-talet. Därtill är kontinuiteten från medeltiden till senare tider stark. På grund av att orsakerna till att latinska ändelser användes dessutom var liknande under medeltiden och under senare sekler är iakttagelser om den senare utvecklingen relevanta.

I fornsvenska texter förekommer latinska kasusändelser framför allt i personnamn men också i vissa lånord (Norde 1997: 44f., Kauko 2018a: 62). Latinska ändelser används i alla olika kasus i medeltida svenska texter och kasusvalet är i regel syntaktiskt betingat (Kauko 2018a: 62). Även om de latinska formerna ofta är tagna direkt från den latinska förlagan som översattes till fornsvenska, är det inte heller sällsynt att översättarna aktivt bildade latinska böjningsformer som saknar direkta motsvarigheter i förlagan (Kauko 2018a: 66). Som Loman (1955: 92) konstaterar,

sjunde boken översatte Budde vederligen aldrig till svenska. I den latinska editionen omfattar bok 6 sidorna 373–390 och bok 7 sidorna 391–421. Också på latin består emellertid den mest spridda versionen av endast fem böcker och de två sista böckerna torde vara senare tillägg (Geete 1899: XIII; Bromberg 1965: 106, 108).

betyder bruket av latinska böjningsformer inte att översättaren var klumpig eller lat, utan snarast att hen följde traditionella stilideal enligt vilka det ansågs vara korrekt att latinska lånord stod kvar i sin ursprungliga form i översättningen. Loman påpekar vidare att denna praxis förekom också vid självständigt författarskap och inte bara i översättningar.

I lånord var bruket av latinska ändelser inte lika konsekvent som i personnamn, vilket innebär att samma lånord ibland fick svenska, ibland latinska ändelser (Kauko 2018a: 63). Växlingen mellan latinska och svenska ändelser var åtminstone delvis systematisk. Det finns exempelvis många belägg på att samma ord fick inhemska ändelser i bestämd form men latinska ändelser i obestämd form (Norde 1997: 44; Kauko 2018a: 65), vilket sammanhänger med att latinet saknar både bestämda och obestämda artiklar. Växlingen mellan latinska och svenska ändelser sammanhänger i vissa fall också med att ett nytt främmande ord introduceras för läsarna (Kauko 2018a: 63f.), vilket jag återkommer till i avsnitt 4.3. De lånord som får latinska ändelser är ofta benämningar på exempelvis material, djur och träd som inte förekommer i Norden, vilket innebär att de latinska ändelserna ofta är förknippade med exotiska fenomen (Fortelius 1969: 60; Kauko 2018a: 66). Lånorden fyller i dessa fall lexikala luckor i svenskan (Loman 1955: 92; Höder 2018: 157f.). Den lärda kontexten var samtidigt en faktor som bidrog till att svenska översättare eller skriftstälare valde att använda främmande ändelser. Som Wollin (2007: 33–34) konstaterar, är latinska ändelser vanligare än svenska ändelser vid latinska lånord i senmedeltida svenska. I senmedeltida tyska texter är däremot tyska ändelser enligt Wollin (2007: 34–35) vanliga, vilket visar på en intressant skillnad mellan tyska och svenska.

Också under reformationstiden var latinska kasusändelser vanliga i personnamn enligt tidigare etablerad tradition, men i appellativer var de relativt sällsynta (Kauko 2018a: 66–69). Personnamn får i regel latinska ändelser både hos Luther (Loman 1955: 132) och hos Olavus Petri (Ljunggren 1942: 7), t.ex. *Augustinum* (ackusativ). Som Ljunggren (1942: 8) påpekar, använder sig Olavus Petri av svenska former (t.ex. *Johan*) när han skriver om svenska personer, medan latinska former (t.ex. *Johannem*) förekommer i religiösa sammanhang, eftersom formerna är mer genuina och följer den litterära traditionen. Ljunggren (1942: 32) konstaterar att namn som i nominativ slutar på -s i regel får latinska ändelser i Nya Testamentet 1526, t.ex. *Andream* (ackusativ), medan namn som i nominativ inte slutar på -s vanligen får en svensk böjning, t.ex. *Abrahams* (genitiv). Som Ljunggren påpekar, finns det också undantag och exempelvis namnet *Salomon* påträffas i Nya Testamentet 1526 i genitivformen

Salomonis. Trots undantagen är bruket av latinska ändelser ändå något mer begränsat jämfört med medeltida texter. Texter från reformationstiden uppvisar sålunda både kontinuitet och diskontinuitet gentemot senmedeltida texter. Latinberoendet minskade generellt på grund av den lutherska reformationen, även om latinet fortfarande spelade en betydande roll. Som Wollin (2007: 36, 40) påpekar, blev svenska ändelser i lånord vanligare i reformatörernas svenska närmast på grund av tyska förebilder, i synnerhet Luther. Enligt Loman (1955: 109) spelade även danska förebilder en viss roll.

De svenska reformatörerna hade sålunda ingen egen medveten tendens att bryta den latindominerade traditionen (Loman 1955: 109; Wollin 2007: 37; se dock Sjögren 1949: 22 för en delvis avvikande åsikt). Som Loman (1955: 128) och Wollin (2007: 44) konstaterar, var de latinska konventionerna, traditionen och kontinuiteten så starka att de latinska ändelserna ofta användes omedvetet av en gammal vana (jfr avsnitt 4.1 nedan). I vissa fall verkar latinska ändelser emellertid ha inneburit ett medvetet ställningstagande. Loman (1956: 119) ser ett antikatolskt drag och en isolerande funktion i bruket av de latinska ändelserna hos Olavus Petri och Luther, eftersom de latinska ändelserna, som bara användes i vissa sammanhang, markerar klyftan mellan det lutherska och det katolska språkbruket. Enligt Loman (1955: 128) och Wollin (2007: 43) använder Olavus Petri sig av latinska ändelser delvis i ett ironiskt eller pejorativt syfte för att förlöjliga de katolska institutionerna och för att visa en negativ inställning gentemot dem.

Även om latinberoendet och bruket av latinska former minskade under reformationstiden, finns det vissa undantag. Som konstateras i Kauko (2018a: 68) är latinska ändelser vanliga i personnamn också i *Gustav Vasas Bibel*, men sällsynta i appellativer med undantag av ordet *evangelium* som får latinska ändelser. Som framgår av Lomans (1956: 101) och Wollins (2007: 44) undersökningar, utgör ordet *evangelium* ett undantag också hos Olavus Petri och Luther och får latinska ändelser. Loman (1956: 102) menar att den latinska böjningen bevarats i det centrala och vanliga ordet *evangelium* av pietetsskäl. Att pietetsskäl spelat in stämmer utan tvivel, men det återstår att förklara varför andra vanliga och centrala ord inte behandlades med samma pietet. Det framgår av exemplen i Kauko (2018a: 68) att exempelvis orden *tempel*, *testament* och *apostel* fick latinska ändelser i Jöns Buddes senmedeltida texter men svenska ändelser i *Gustav Vasas Bibel*. Ordet *evangelium* utgjorde ett undantag som anslöt sig till en äldre tradition.

Som exempelvis Mäkinen (2016: 367) konstaterar, framskred den luth-

erska reformationen i Norden långsamt i en stegvis process som var mindre dramatisk. Sålunda är kontinuitet i språkbruket snarare väntad än förvånande. Utöver Nya Testamentet 1526 och Olavus Petris skrifter har Loman (1956) undersökt bruket av latinska ändelser i Gustav Vasas brev från 1520- och 1530-talet. Det framgår av Lomans (1956: 92–97) undersökning att latinska former som följer det senmedeltida Vadstenaspråkets traditioner (t.ex. *ep̄ter pawens confirmationem*) är belagda i brev från 1520-talet, medan brev från 1530-talet uppvisar en övergång till former som påverkats av det högtyska skriftspråket (t.ex. *nāgre Conditioner och wilkor*). Som Loman (1955: 113, 116) konstaterar, utgör det begynnande högtyska inflytandet en komplicerad avlatiniserande process som genomfördes endast delvis. Som Loman (1956: 118) också konstaterar, fick vissa ord och ordgrupper fortsättningsvis latinska ändelser förhållandevis sent, vilket var fallet också i tyskan. Den svenska utvecklingen bör ses i ett internationellt sammanhang.

Också under 1700-talet var bruket av latinska kasusändelser ett allmänt förekommande drag i texter som representerar olika genrer och är avsedda för olika mottagare. Det finns emellertid stilistiska och individuella skillnader mellan olika författare. Hos Dalin förekommer latinska lånord sällan men får i regel latinska ändelser (Hillman 1970: 22). Hos Linné är latinska ord frekventa och bevarar i regel sin latinska böjning (Hillman 1970: 44, 47; Wollin 2007: 49). Hos Chydenius får i synnerhet antika och bibliska namn och även vissa lånord latinska ändelser i olika kasus, medan endast latinska genitiver förekommer hos Oxenstjerna och Leopold (Kauko 2018a: 70, Kauko 2018b: 169). Chydenius' stil är arkaiserande och han använder regelbundet även inhemska arkaiserande dativformer som utgör en del av den allmänna stilistiska prägeln hos hans texter, medan Dalin använder liknande former bara ställvis i stilimitationer och för skojs skull (Hillman 1970: 24, Kauko 2018a: 72). Bruket av latinska kasusändelser hos Chydenius är sålunda ett exempel på den allmänna stilistiska karaktären hos den religiösa genren. Skillnaderna mellan olika författare sammanhänger också med diskussionen om latinets allmänna roll. På 1700-talet var latinets ställning stark men inte oproblematisk, eftersom välmotiverade argument både för och emot bruket av latin diskuterades flitigt i olika sammanhang (se Lindberg 1984). Svenskan började delvis användas i vetenskapliga sammanhang i stället för latin, men det innebar inte en frigörelse från latininflytandet, eftersom den latinska traditionen var stark och latinet var ett akademiskt vardagsspråk som också hade en identitetsgivande roll (Fries 1996: 88, 93; Lindberg 1984: 124).

I genitiv används latinska kasusändelser i vissa stelnade uttryck fortfa-

rande idag, t.ex. *Kristi himmelfärdsdag* (Teleman m.fl. 1999: 148). Dessa genitivformer tillhör oftast andra deklinationen, men genitiver av första deklinationen förekommer också, t.ex. *Marie bebådelsedag, filosofie magister*.⁵ Bruket av latinska kasusändelser har blivit strikt begränsat: andra kasus än genitiv förekommer inte och även genitiver påträffas bara i stående uttryck med undantag av formerna *Jesu* och *Kristi*, som i viss mån används även utanför stående uttryck. Uttryck som *Horatii dikter* används i regel inte längre och latinska former bildas inte längre aktivt av språkbrukarna. (Kauko 2018a: 72–73) Åtminstone i kyrkliga källor förekommer andra deklinationens genitivformer, som exempelvis *Alenii*, så sent som på 1870-talet som uttryck för status (personlig kommunikation med Kaj Borg, den 22 augusti 2018). Traditionen var sålunda långlivad och seg i vissa kontexter och i vissa grammatiska former.

4 Latinska kasusändelser i *Mechtilds uppenbarelser*

Jag inleder min studie av latinska kasusändelser i *Mechtilds uppenbarelser* med att diskutera bruket av latinska kasusändelser dels i personnamn, dels i appellativer. Främmande personnamn får nästan alltid latinska ändelser i texten, vilket betyder att antalet belägg är stort. Beläggen på appellativer med latinska ändelser är färre.⁶ Ord som får latinska kasusändelser är oftast substantiv och bara sällan adjektiv. Därför fokuserar framställningen nedan på substantiv (och namn), men vissa enstaka belägg på adjektiv diskuteras vid sidan om substantiven.

Vissa latinska lånord får alltid svenska ändelser och vissa ord får än svenska, än latinska ändelser. Som ett slags parallell kan nämnas latinska diplom som ibland innehåller svenska namn och enstaka svenska sub-

⁵ På klassiskt latin stavas genitivformerna *Mariae* och *philosophiae*. Diftongen *ae* uttalades redan i senantiken och under medeltiden som ett långt *e* och ortografin följer detta uttal i formerna *Marie* och *filosofie*.

⁶ Personnamn försedda med latinska ändelser förekommer i regel på varje sida i texten, ofta flera belägg per sida. Beläggen är inte lätta att räkna. Exempelvis namnet *ihesus* kan räknas både som en latinsk och som en svensk form eftersom nominativformen i detta fall är identisk på båda språken. Eftersom namnet i oblika kasus alltid får latinska ändelser, kan emellertid även nominativformerna räknas som latinska. Exempelvis ordet *apostel* får två gånger latinska ändelser och två gånger svenska ändelser på samma sida (Geete 1899: 101) och texten innehåller även längre citat eller hela meningar på latin. Sålunda är det en komplicerad och tidskrävande uppgift att räkna beläggen i hela texten. Att räkna beläggen i ett kortare stickprov är inte heller speciellt belysande, eftersom frekvensen varierar i olika delar av texten. I stället anför jag ett urval exempel som jag valt enligt principer som framställts i inledningen.

stantiv (Nordberg 1926: 4, 7). Som framgår av Nordbergs (1926: 16, 19) undersökning, latiniseras de svenska namnen och orden ofta men inte alltid i de latinska diplomerna. Nordberg (1926: 22) konstaterar att svenska personnamn latiniseras oftare än övriga svenska ord i de latinska texterna. Att just personnamn starkast tenderar att få latinska ändelser också i fornsvenska texter, exempelvis *Mechtilds uppenbarelser*, är en direkt parallell till detta.

Jag kommer att behandla appellativer mer ingående än personnamn, eftersom de är mer komplexa fall. Personnamn behandlas i avsnitt 4.1 och appellativer i avsnitt 4.2. Eftersom det finns exempel som innehåller belägg både på appellativer och på namn, är gränsen mellan de två avsnitten något flytande.

4.1 Latinska ändelser i personnamn

Personnamn med främmande ändelser utgör den mest frekventa kategorin i Buddes version av *Mechtilds uppenbarelser*. Främmande namn får i regel latinska ändelser som är tagna direkt från förlagan. Som exempel kan nämnas namnet *Agnes*:

- 1a. Ok thz rökilsa kareth wnderstodh hon som thätta saa, bethekna **sancte agnetis** hiärta (Geete 1899: 41)
- 1b. Thuribulum vero illud intellexit significare cor **sanctæ Agnetis**⁷ (Mechtild 1877: 34)
- 2a. Tha sagdhe hërran jhesus **til sanctam agnetem** (Geete 1899: 42)
- 2b. Tunc ait Dominus **ad sanctam Agnetem** (Mechtild 1877: 35)

Som beläggen i exemplen 1 och 2 visar, får också adjektivattributet *sancta* latinska ändelser i Buddes text och heter *sancte* i genitiv och *sanctam* i ackusativ. Mechtild 1877 uppvisar formen *sanctæ* i genitiv, men skillnaden är rent ortografisk. Mechtild 1877 följer nämligen klassisk ortografi. Under medeltiden uttalades den klassiska diftongen *ae* som ett långt *e*, vilket oftast syns också i den medeltida ortografen. Formen *sanctæ* i Mechtild 1877 är alltså utgivarens val och egentligen en normalisering (t.ex. Hammarström 1925: 22). Ackusativformen *sanctam agnetem* har Budde sannolikt tagit direkt från den latinska förlagan. Bruket av ackusativ är betingat av prepositionen *ad* som styr ackusativ. Budde använder

⁷ Jag har inte översatt de latinska exemplen, eftersom jag anför fornsvenska och latinska passusar parallellt med varandra och de är i regel nästan eller helt identiska med varandra. Om det finns skillnader mellan den latinska och den fornsvenska formuleringen, diskuterar jag dessa i brödtexten.

sig av den inhemska prepositionen *til* som ursprungligen styrde genitiv (Noreen 1904: 335). Under yngre fornsvensk tid styrde *til* emellertid ofta också akkusativ. Därtill har akkusativformen i förlagan gjort det naturligt för Budde att använda sig av en akkusativform. Budde har sålunda bildat en fras som innehåller kodväxling. Ett personnamn och ett adjektivattribut får en latinsk böjning trots att de förekommer tillsammans med en svensk preposition. Attributet *sanctus* (mask.) eller *sancta* (fem.) påträffas emellertid inte regelbundet i Buddes text i samma form som i Mechtild 1877 eftersom det inte heller är sällsynt att ordet *sanctus* ersätts av Budde med en inhemsk motsvarighet som visas i exempel 3 nedan. Då Budde använder sig av det latinska adjektivet *sanctus*, använder han sig emellertid också av latinska ändelser.

- 3a. *hælgha trinitatis* liknelse, ällir belete (Geete 1899: 270)
- 3b. *imago sanctæ Trinitatis* (Mechtild 1877: 224)

Växlingen mellan det latinska adjektivet *sanctus* och dess inhemska motsvarighet *helagher* är inte helt systematisk och konsekvent. Formen *hælgha* är intressant, eftersom adjektivet uppenbarligen står i bestämd form eller har svag böjning även om någon bestämd artikel inte står utsatt som i den frekvent förekommande svenska motsvarigheten *the hælgha trefaldoghet* (Hirvonen 1996: 51). Skillnaden beror troligen på att latinet saknar både obestämda och bestämda artiklar. Varken fristående bestämda artiklar eller bestämda slutartiklar kan sålunda förekomma tillsammans med ord som får latinska kasusändelser (jfr även exempel 30 nedan).

Möjligen tenderar Budde hellre att bevara latinska attribut i samband med personnamn än i samband med appellativer. Det är därför förklarligt att det latinska adjektivet *sancta* förekommer i exempel 1–2 i samband med personnamnet *Agnes* medan den svenska motsvarigheten *hælgha* används i samband med appellativen *trinitas* i exempel 3. I exempel 3 omtalas å andra sidan treenigheten som består av fadern, sonen och den helige ande, vilket gör att ordet kanske är ett gränsfall mellan appellativer och namn. Höder (2018: 157) använder sig av begreppet *quasipropria* vid appellativer som *profet* och *farao* som ställvis används som egennamn. Eftersom egennamn tenderar att få latinska kasusändelser, är det förståeligt att samma tendens är starkare hos *quasipropria* än hos övriga appellativer. Därför kunde man vänta sig det latinska adjektivet *sancta* också i exempel 3, i synnerhet när också huvudordet är latinskt. Treenigheten verkar emellertid inte vara tillräckligt nära *proprium*status här för att kunna tolkas som *quasiproprium*.

Också andra ord än adjektivet *sanctus* förekommer som attribut till personnamn i Buddes version av *Mechtilds uppenbarelser*. Även substantivattribut med latinsk böjning är belagda. Exempelvis ordet *rex* 'kung' förekommer som attribut i uttrycket *regem salomonem* (Geete 1899: 324), där båda orden står i ackusativ. Möjligtvis hör attributet så intimt ihop med namnet att det på sätt och vis utgör en del av det, vilket förklarar varför attributet inte har översatts till svenska. Både adjektiv och substantiv som står som attribut till personnamn får ställvis latinska kasusändelser. Adjektivattribut och substantivattribut är inte helt parallella fall men i båda fallen hör attributet mycket tätt ihop med personnamnet.

Latinska kasusändelser förekommer både i vanliga namn och i sällsyntare namn. Två exempel anförs nedan.

- 4a. hwat oc min mildhet giordhe mz **sampsonis** siäl (Geete 1899: 356)
- 4b. Quid etiam pietas mea cum anima **Samsonis** egerit (Mechtild 1877: 344)
- 5a. Framdelis huat min fridhelighet giordhe, oc bödh wm **traiani** siäl (Geete 1899: 356)
- 5b. Quid insuper de anima **Trajani** liberalitas mea jusserit (Mechtild 1877: 344)

Namnet *Trajanus* böjs enligt andra deklinationen medan namnet Samson böjs enligt tredje deklinationen. Genitivformen *sampsonis* i exempel 4 är intressant. Mechtild 1877 (344) har formen *Samsonis* medan formen *sampsonis* i Buddes version är försedd med den epentetiska konsonanten *p*. Det epentetiska *p* mellan *m* och *s* kan vara inhemskt (jfr Kock 1900: 265). Namnet har i så fall i någon mån försvenskats och kan inte ses som ett citat som är taget direkt från förlagan. Bruket av latinska ändelser betyder sålunda inte automatiskt att Budde låter namnet stå i precis samma form som i förlagan, även om han generellt verkar följa den principen att namn är oöversättbara och därför bör stå i samma form som i förlagan. Epentetiskt *p* mellan *m* och *s* finns emellertid belagt även i latinet (Niedermann 1907: 89), vilket gör det möjligt att Budde alternativt kopierat formen *sampsonis* ur förlagan. Tanken får ett visst stöd av jämförelser med andra versioner av *Mechtilds uppenbarelser*, eftersom formen *Sampsonis* med epentetiskt *p* förekommer också i två gamla tyska versioner (Mechtild 1503: 136r; Mechtild 1597: 273v⁸). Det är sålunda möjligt att både Buddes version och de tyska versionerna går tillbaka på latinska versioner som också uppvisade formen *Sampsonis*. I äldre latinska utgå-

⁸ Gamla utgåvor har bladnumrering i stället för sidnumrering. Med *v* menas verso-sidan och med *r* recto-sidan.

vor som jag gjort stickprov i förekommer emellertid formen *Samsonis* utan ett epentetiskt *p* (Mechtild 1510: 101v; Mechtild 1558: 150v). Även om jämförelser mellan olika gamla versioner av *Mechtilds uppenbarelser* indirekt kan tyda på vad som kan ha stått i Buddes direkta förlaga, låter sig entydiga tolkningar inte alltid göras, som framgår av exemplet.

De centrala och vanliga namnen *Maria* och *Jesus* får alltid latinska ändelser i Buddes text. Bibliska namn har inte sällan en oregelbunden böjning i latinet (och grekiskan), eftersom de ofta är av hebreiskt ursprung. Också namnet *Jesus* har en oregelbunden böjning i latin. Namnet har formen *Jesum* i ackusativ medan de övriga oblika kasusen har den gemensamma formen *Jesu*. Hos Budde (och allmänt under medeltiden) stavas ackusativformen *Ihesum*. Förklaringen till stavningen med *h* är att den grekiska stora bokstaven H är tecknet för långt *e*. Den grekiska skriften påverkade sålunda stavningen av namnet *Jesus* även om skrivarna använde sig av latinska bokstäver. Också vokativ förekommer i Buddes version av *Mechtilds uppenbarelser*, även om detta kasus aldrig har ingått i det svenska böjningssystemet, t.ex. *O sötaste ihesu* (Geete 1899: 272), som i Mechtild 1877 (226) motsvaras av uttrycket *dulcissime Domine* som också står i vokativ. Budde har ersatt ordet *Dominus* 'herre' med namnet *Jesus*, vilket gör texten entydigare, eftersom *Dominus* också kan syfta på Gud. Namnet *Maria* böjs regelbundet enligt första deklinationen.

Även om latinska kasusändelser förekommer i namn i *Mechtilds uppenbarelser* på svenska, verkar formerna inte alltid vara tagna direkt ur den latinska förlagan. Ibland uppvisar Mechtild 1877 en klart annan form än den svenska texten, vilket framgår av exempel 6 nedan.

- 6a. Ok jämwäl bidhiom wii alla them. som thänna bok hörande äller läsande wardha, Ath the loffwen ok ären wan härre **jhesum christum**, for thänna personan⁹ som thätta thedis (Geete 1899: 6)
- 6b. rogamus etiam omnes qui ipsum lecturi vel audituri sunt, ut aliquam laudem **Christo** pro eadem felice persona referant (Mechtild 1877: 3)

Budde använder sig i exemplet av ackusativformen *jhesum christum*. I Mechtild 1877 används däremot dativformen *Christo*. Skillnaden är syntaktiskt betingad, eftersom *Kristus* står som direkt objekt i Buddes version men som indirekt objekt i den latinska texten. Det är sannolikt att Budde medvetet har gjort en liten ändring i formuleringen här, men det är inte helt omöjligt att det exemplar av förlagan som Budde använde sig av hade en formulering som avvek från formuleringen i Mechtild 1877.

⁹ Observera den svenska bestämda formen *personan* i stället för en latinsk form. Jfr avsnitt 4.3.

Också äldre latinska utgåvor som jag har gjort stickprov i uppvisar emellertid dativformen *Christo* (Mechtild 1510: 2v; Mechtild 1558: 3r), likaså 1597 års tyska version (Mechtild 1597: utan bladnummer). I 1503 års tyska version har satsen formulerats på ett avvikande sätt och en direkt motsvarighet saknas därför (Mechtild 1503: 2r). Jämförelserna visar ändå att det är osannolikt att Buddes direkta förlaga hade formen *jhesum christum* som sålunda troligen bildats av Budde. Eftersom Budde gjorde en syntaktisk ändring här, var han tvungen att använda ett annat kasus än i förlagan, då kasusvalet var betingat av syntaxen.

Textstället i exempel 6 ovan är även innehållsligt intressant, eftersom texten både i Mechtild 1877 och i Buddes version vänder sig explicit till dem som läser eller hör den. Som exempelvis Lindell (2010: 81) påpekar, är fraser av detta slag vanliga i medeltida diplom. Det är förståeligt att sådana fraser används också i litterära texter som *Mechtilds uppenbarelser* eftersom de ofta lästes högt i klostren och hade mottagare som aldrig såg själva texten utan bara hörde den läsas upp. Det är emellertid omöjligt att veta om de som läste texten alltid läste upp latinska kasusformer i precis den form som de hade i handskriften eller om de ibland ersatte dem med inhemska former eller något annat. För nunnor som oftast hade begränsade kunskaper i latin var det viktigt att höra latinska former läsas upp. Detta gjorde det möjligt för dem att lära sig att det aktuella namnet eller ordet var latinskt och böjdes på det upplästa sättet. Att använda latinska former var vidare ett sätt att skapa en autentisk stämning (Kauko 2018a: 73). De som inte kunde latin ordentligt fick trots sina bristfälliga kunskaper på så sätt ett inträde i den latinska bokkulturen (jfr Carlquist 2005: 26). Detta var antagligen viktigt för identiteten, eftersom latinet utgjorde en central del av vardagen i klostren. Eftersom kodväxling ofta är ett uttryck för solidaritet, gemensam identitet och grupptillhörighet (t.ex. Mäkilähde 2017: 301–302, 304) skapade de latinskt böjda orden sannolikt en *vi-anda* bland klosterfolket.

Man kan emellertid också fråga sig hur medveten Budde var om att han använde sig av latinska former eller samma former som förelåg i den latinska förlagan som han översatte från. Hans kunskaper i latin var grundliga och latinet var sannolikt minst lika naturligt för honom som engelska är för oss idag (jfr Ahlberg 1942: 213, 221–222, Kauko 2015: 27). Synen på språket var instrumentell och kommunikativ under medeltiden (t.ex. Blomqvist 2017: 108). Kodväxling var därför ett allmänt fenomen i medeltida texter oberoende av genren och betraktades som naturligt. Bruket av latinska former var sålunda sannolikt delvis omedvetet (jfr avsnitt 3 ovan).

4.2 Latinska ändelser i appellativer

Appellativer får tämligen ofta latinska kasusändelser i *Mechtilds uppenbarelser* men inte lika regelbundet som personnamn. Appellativerna är en intressant kategori, eftersom de uppvisar mer variation än personnamnen. I många fall står ordet i samma kasus i Buddes version som i den latinska förlagan, vilket visas i exempel 7 nedan.

- 7a. Jnnan första delenom sathias the **reuelaciones**, aff them högtidhom som komma wm arith (Geete 1899: 6)
- 7b. in quarum prima ponuntur **revelationes** de Festis per circulum anni (Mechtild 1877: 2)

I exempel 7 står ordet *revelationes* i nominativ pluralis, eftersom det utgör subjekt i en passiv sats. Den passiva konstruktionen har bevarats i Buddes version och formen *reuelaciones* verkar därför ha tagits direkt från förlagan. Budde har här valt att använda sig av det latinska ordet *revelatio* i stället för det svenska ordet *opinbarilse* som förekommer exempelvis i *Nådendals klosterbok* och hos heliga Birgitta (se Söderwall 1884–1918: s.v. *opinbarilse*). I princip kunde ordet ha försetts med svenska böjningsändelser, men Budde har valt att använda sig av latinska ändelser. De latinska ändelserna gav sannolikt texten auktoritet och lät finare eftersom de utgör en konkret anknytning till den lärda världen. Ordet *revelatio* har dessutom en speciell betydelse i den religiösa kontexten, vilket också var en faktor som kunde utlösa bruket av latinska inslag. Olikheter i ordval mellan exempelvis Budde och Birgitta beror snarast på individuella skillnader och är knappast ett uttryck för exempelvis diakron variation.

Ord som har latinska ändelser i Buddes version av *Mechtilds uppenbarelser* står emellertid inte alltid i samma form i Mechtild 1877, vilket framgår av exempel 8 nedan.

- 8a. Ok är togh ey mothe **ewangelio**, ok the hælgho skripth (Geete 1899: 6)
- 8b. cum tamen non sit contra **Evangelium** et divinam Scripturam (Mechtild 1877: 3)

I exempel 8 ovan använder Budde sig av formen *ewangelio* som är ablativ eller dativ. Den latinska texten har ackusativformen *evangelium*, eftersom prepositionen *contra* 'emot' styr ackusativ. Förklaringen till att ordet inte står i samma form i Buddes version som i Mechtild 1877 är antingen att Budde av någon anledning valde att ersätta ackusativformen *evangelium* med formen *ewangelio* eller att den version av förlagan som Budde hade i sina händer inte var identisk med texten i Mechtild 1877. I latinet

styr exempelvis verbet *contradico* 'motsäga' dativ och en enkel förklaring till att Budde använde sig av formen *ewangelio* kunde vara den att det exemplar av förlagan som han hade framför sina ögon också använde sig av denna form. Detta är emellertid osannolikt, eftersom tidiga latinska utgåvor av *Mechtilds uppenbarelsen* (Mechtild 1510: 2v; Mechtild 1558: 3r) och gamla tyska versioner (Mechtild 1503: 2r; Mechtild 1597: utan bladnummer) alla uppvisar ackusativformen *evangelium* (med varierande ortografi). Det är därför sannolikt att just Budde valt att ersätta formen *evangelium* med formen *ewangelio* pga. den fornsvenska prepositionen *mothe* som styr antingen dativ eller ackusativ (Noreen 1904: 336). Eftersom belägg på dativrektion förekommer i Buddes version av *Mechtilds uppenbarelsen*, t.ex. *mot allo thy* (Geete 1899: 236), har han sannolikt valt formen *ewangelio* därför att han ansett att prepositionen *mothe* styr dativ. Dativrektionen har sålunda varit avgörande även om den latinska förlagan sannolikt hade en ackusativform. Ordet *ewangelio* i exemplet ovan kan emellertid också tolkas som ablativ. Fornsvenskan hade inga ablativformer men latinska ablativformer används vid vissa prepositioner i fornsvenska texter. Prepositioner styr aldrig dativ i latinet, däremot ofta ablativ. Därtill är ablativ- och dativformerna ibland identiska med varandra i latinet. Detta kan förklara varför latinska ablativer förekommer vid svenska prepositioner som styr dativ, medan latinska dativformer används vid ord som står som indirekt objekt (se Höder 2012: 251). Följaktligen styr vissa fornsvenska prepositioner svensk dativ eller latinsk ablativ (jfr Höder 2018: 156).

Som framkommit ovan i avsnitt 3 får benämningar på exotiska företeelser, exempelvis material och träd som var främmande i Norden, ofta latinska ändelser i fornsvenska texter. Budde har emellertid i många fall försett de främmande orden med förklaringar, vilket i vissa fall innebär att ordet inte står i samma form i Buddes version som i Mechtild 1877.

- 9a. hon saa **härrian jhesum** sithiande wppa eno blomstrande bärghe, wppa enom stol som war **aff enom dyrom sten som hether jaspis** (Geete 1899: 37)
- 9b. Vidit igitur **Dominum** sedentem in monte florido in sede facta **de jaspide** (Mechtild 1877: 31)

I Mechtild 1877 konstateras det helt enkelt att stolen var av jaspis medan Budde har valt att säga att stolen var av en ädelsten som heter jaspis. I Mechtild 1877 står ordet *jaspis* i ablativ, eftersom prepositionen *de* styr detta kasus. Den tillagda förklaringen i Buddes version har ändrat formuleringen så att Budde behövt använda sig av en nominativform. Tilläggsinformationen som Buddes förklaring ger läsaren är inte särskilt

detaljerad men å andra sidan tillräckligt belysande för dem som för första gången stöter på ordet *jaspis* utan att ha en aning om vad det syftar på. Detta slags förklaringar visar att Budde hade en viss uppfattning om vad exempelvis *jaspis* är eller hade tillgång till källor med mer information. Vi vet ingenting med säkerhet om vilka hjälpmedel eller källor som Budde använde sig av, men åtminstone det i Cod. Ups. C 20 bevarade latinskt-svenska glossariet har ansetts ha en anknytning till Budde. Enligt Noreen (1944: 6) har glossariet ”passerat genom JB:s händer”. Detta innebär inte nödvändigtvis att Budde sammanställt glossariet utan det är möjligt att han alternativt använt glossariet som hjälpmedel vid översättningsarbetet (Noreen 1944: 58). Det är sålunda oklart vad Budde gjort med glossariet, om han överhuvudtaget gjort något med det (Ejder 1945: 77; Wollin 1992: 97; Lamberg 2007: 268).

Förklarande tillägg är typiska för översatta texter, i synnerhet då det geografiska och tidsmässiga avståndet mellan den kultur som förlagan beskriver och den kultur översättningens användare lever i är stort. Översättaren måste avgöra vad hen antar att mottagarna vet eller inte vet (jfr Hartama-Heinonen 2018: 29). Också Budde verkar ofta anta att hans tilltänkta läsare har begränsade kunskaper på många områden. Detta är logiskt eftersom Buddes syfte var att undervisa företrädesvis nunnor som saknade möjlighet till omfattande och djupare studier. Bruket av latinska kasusändelser kan delvis sammanhålla med detta: Budde vill lära ut latinsk terminologi och morfologi vid sidan av sakinnehållet i texterna (Kauko 2015: 191; Kauko 2018a: 63). Förklaringen till bruket av latinska kasusformer kan emellertid inte i främsta rummet vara detta, eftersom latinska former förekommer också i texter som inte har en undervisande karaktär. I exempel 9 ovan har Budde ersatt ordet *Dominum* med uttrycket *härren jhesum* – en typ av ändring Budde ofta gör. Ändringen är ett förtydligande, eftersom *Dominus* i princip också kan betyda Gud, fadern, även om kontexten här utesluter den tolkningen.

En annan ädelsten omtalas i exempel 10 nedan.

- 10a. oc sagh hon **härren ihesum** haffuande wppa sinom höghra foot en skinande **saphir** thz är swa hetandis dyr sten (Geete 1899: 182)
- 10b. vidit **Dominum** habentem super dextro pede quasi **sapphirum** (Mechtild 1877: 135)

I exempel 10 har Budde försett ordet *safir* med förklaringen att den är ”swa hetandis dyr sten”. I det här fallet påverkar tillägget inte det faktum att ordet *saphir* står som direkt objekt, vilket betyder att Budde i princip kunde ha bevarat akkusativformen *sapphirum*. Intressant nog förekommer ordet *safir* några rader senare i texten i nominativformen *sapphirus*

och denna gång påträffas samma form både i Mechtild 1877 och i Buddes svenska version. Som framgår av exempel 10 verkar Budde ha ersatt ordet *Dominum* med uttrycket *härren ihesum*. I princip är det möjligt att den latinska version som Budde hade i sina händer skiljde sig från Mechtild 1877. Detta är emellertid osannolikt eftersom ordet *Dominum* förekommer också i äldre latinska utgåvor av *Mechtilds uppenbarelser* (Mechtild 1510: 45v; Mechtild 1558: 84v) och motsvaras av ordet *Herren* i tyska versioner (Mechtild 1503: 55r; Mechtild 1597: 111r). Det är därför sannolikt att det var just Budde som för tydlighetens skull lade till namnet *Jesus* här. Detta utgör ett exempel på att jämförelser mellan olika versioner indirekt kan tyda på vad som sannolikt stått i Buddes direkta förlaga, även om ingen av de bevarade versionerna är helt identisk med den. Det finns också belägg på att uttrycket *beatam virginem* i Mechtild 1877 motsvaras av *iomfru mariam* i Buddes version. Budde använder sig då av den latinska akkusativformen *mariam*, men har ersatt förlagans formulering med ett tydligare ordval.

I *Mechtilds uppenbarelser* omnämns många olika ädelstenar och Budde förser namnen på ädelstenarna i regel med samma informationsfattiga förklaring att det rör sig om något slags ädelstenar. Också själva ordet *gemma* 'ädelsten' förekommer i texten och förklaras på ett liknande sätt:

11a. Swa som **gemme dyre steena** haffua i sik stora krafft oc dygdher
(Geete 1899: 326)

11b. Sicut **gemmae** magnas in se habent vires (Mechtild 1877: 295)

Budde väljer här att använda sig av det latinska ordet *gemma* i nominativ pluralis *gemmae* (med den medeltida ortografin *gemme*) men förser ordet med den svenska förklaringen *dyre steena*. I exempel 11 återger Budde det latinska ordet *vires* med ordparet *krafft oc dygdher* för att få fram olika nyanser hos det latinska ordet. Jag återkommer till denna typ av ordpar senare. I det följande visas ytterligare ett exempel på ädelstenar som omnämns i texten.

12a. haffuandis gulringh j handenne, j hwilkom war **en dyr sten, som hether adamas** (Geete 1899: 201)

12b. habentem annulum in manu, in quo erat **lapis adamas** (Mechtild 1877: 151)

Latinets *lapis adamas* betyder 'diamant' och är ett lånord från grekiskans *ἀδάμας* 'diamant, stål, hårt material'. Ordet är både i Buddes text och i Mechtild 1877 försett med en folketymologisk förklaring vilket inte var sällsynt i medeltida texter (för exempel, se Kauko 2015: 180).

13a. oc thänna stenen beteknar **adams** synd (Geete 1899: 201)

13b. hic lapis **Adæ** culpam designat (Mechtild 1877: 151)

På latin böjs namnet *Adam* på ett ovanligt sätt och heter ofta *Adæ* i genitiv, även om genitivformen *Adami* också förekommer och namnet därtill kan stå helt oböjt (Georges 1879–1880: s.v. *Adam*). Budde har emellertid här försett namnet med en svensk genitivändelse. Formen *adams* kan inte ha förelegat i Buddes latinska förlaga eftersom den inte är belagd i latinet. Att Budde valde att använda en svensk ändelse sammanhänger sannolikt med att *Adam* är ett centralt namn vars bruk redan var väletablerat i svenskan. Den svenska ändelsen i namnet är intressant, eftersom tendensen att använda latinska kasusändelser var starkast just i personnamn (se avsnitt 4.1). Den folketymologiska förklaringen är egentligen klarare i Buddes version än i Mechtild 1877, eftersom likheten mellan formen *Adæ* och begreppet *lapis adamas* inte nödvändigtvis är lika uppenbar som likheten mellan den svenska formen *adams* och uttrycket *lapis adamas*. Det är sålunda möjligt att Budde ersatt formen *Adæ* med den svenska formen *adams* för att göra den folketymologiska förklaringen lättare att förstå. Buddes ingrepp kan med andra ord ses som ett förtydligande. I 1503 års tyska version av *Mechtilds uppenbarelser* påträffas formen *Adams* (Mechtild 1503: 60v), medan den något nyare tyska översättningen (Mechtild 1597: 123r) har formen *Ade*. Intressant nog förekommer formen *Adams* bara några rader senare i Mechtild 1597. Äldre latinska utgåvor har formen *Ade/Adæ* (Mechtild 1510: 50r¹⁰; Mechtild 1558: 95v). Skillnaden mellan *Ade* och *Adæ* är rent ortografisk och jämförelser med andra versioner av *Mechtilds uppenbarelser* tyder på att Buddes direkta förlaga troligen också hade formen *Ade*. Det ovanliga böjningssättet i latinet har kanske som sådant gjort det mindre frestande för Budde att använda sig av den latinska ändelsen. Budde skulle emellertid ha kunnat använda också formen *Adæ* i stället för *adams* om han så velat, eftersom det finns andra exempel som visar att Budde ibland använde sig också av ovanligare ändelser som inte följer den vanligaste böjningen. Detta är fallet i exempel 14a.

14a. Ath the haffua **tremulam paralisin** Thz är skälffwande lidhamotan-na aath skilnat (Geete 1899: 326)

14b. quod **tremulam paralysim** habent (Mechtild 1877: 295)

Ordet *paralysis* 'förlamning' är i latinet ett lånord från grekiskan. Ordet får därför i regel den grekiska akkusativändelsen *-n* i latinet (t.ex. Geor-

¹⁰ Bladet har felaktigt numrerats *lvi*, dvs. 56.

ges 1879–1880: s.v. *paralysis*). Formen *paralisin* som Budde använder sig av är därför minst lika naturlig som den latinska ändelsen *-im* som påträffas i Mechtild 1877¹¹. Också äldre latinska utgåvor har ändelsen *-im* (Mechtild 1510: 89r; Mechtild 1558: 131v), men den version av förlagan som Budde använde hade sannolikt formen *paralisin*. *Paralysis* var ett främmande begrepp och det är inte förvånande att också detta ord försetts med ett förklarande tillägg som troligen är författat av Budde själv, eftersom inget liknande föreligger i Mechtild 1877 eller andra latinska utgåvor. Adjektivet *tremulus* 'darrande, bävande' har Budde återgett troget med ordet *skälffwande* medan huvudordet *paralysis* har fått den hemgjorda tolkningen *lidhamotanna aath skilnat*. Översättarna till tyska versioner av Mechtilds *uppenbarelser* har här valt att använda sig av uttrycket *den czitternden gicht bruch* (Mechtild 1503: 117r) och uttrycket *ein zitterende sucht* (Mechtild 1597: 236v). Bara några rader senare förekommer ordet *paralysis* igen i Mechtild 1877:

15a. Jtem¹² äru somlighe haffwandis **soffwandis krankdom** (Geete 1899: 327)

15b. item sunt quidam **dormitantem paralysim** habentes (Mechtild 1877: 295)

Det intressanta är att Budde i detta fall återger ordet *paralysis* med ordet *krankdom*. Att han bara några rader tidigare tagit uttrycket *tremulam paralisin* direkt från förlagan är därför svårt att förklara. Om Budde använde det latinska uttrycket för att lära ut främmande terminologi, så varför använde han inte sig av ordet *paralysis* också i det senare fallet? Eller om han fann det förra uttrycket svårt att återge på svenska, så varför gick det så enkelt att återge det senare uttrycket med översättningen *krankdom*?

Ord som är benämningar för något exotiskt och främmande tenderar ofta att få latinska ändelser. Ett exempel på ett ord som regelbundet får svenska ändelser är ordet *kreatur* 'skapelse, skapad varelse'. Ordet *kreatur* är frekvent i Mechtilds *uppenbarelser* och den latinska förlagan uppvisar oftast den direkta motsvarigheten *creatura* 'skapelse, människa'. Budde använder sig alltså här av samma ord som förlagan men väljer att ge ordet inhemska ändelser.

¹¹ Att Budde skriver *paralisin* i stället för *paralysin* är bara en för medeltiden typisk ortografisk detalj som inte är speciellt relevant här. Det relevanta är däremot kasusändelsen på *-n* i stället för ändelsen på *-m*.

¹² Ordet *item* 'likaså' kan betraktas som ett lånord eller alternativt som ett citat på latin. Ordet ligger på gräzonen mellan klara fall av kodväxling och klara fall av lån (Mäkilähde 2019: 61–62, 67–69).

- 16a. äller huat hälzst **creatur** (Geete 1899: 342)
- 16b. sive alia **creatura** (Mechtild 1877: 314)
- 17a. oc wndher giffua sik **allom creaturom** (Geete 1899: 336)
- 17b. et **omni** subijci **creaturæ** (Mechtild 1877: 310)

Exempel 16 visar att ordet *creatur* har blivit neutrum i svenskan, även om latinets *creatura* är femininum. I exempel 17 står latinets *omni creaturæ* 'varje skapad varelse' i dativ singularis medan Budde använder sig av dativ pluralis *allom creaturom* 'alla skapade varelser'. Ordet måste ha varit väl etablerat i svenskan under Buddes tid, eftersom Budde annars är benägen att använda sig av latinska ändelser i synnerhet om förlagan har en direkt motsvarighet. Att ordet *creatur* blivit neutrum i fornsvenskan är något oväntat, eftersom det latinska ordet är femininum, jfr också tyskans *die Kreatur*. Av Söderwalls ordbok framgår emellertid att ordet kan vara antingen femininum eller neutrum i fornsvenskan. Tilläggas kan att ordet *kreatur* ofta är neutrum också i forndanskan, möjligen därför att ordet *fæ* och i synnerhet ordet *thing*, som har liknande betydelse, också är neutrer (Cederschiöld 1913: 40; Brøndum-Nielsen 1935: 274).

Också orden *psalm*, *patriark* och *profet* får svenska ändelser i Buddes text:

- 18a. mällan **psalmana** (Geete 1899: 282)
- 18b. Inter **psalmos** (Mechtild 1877: 234)
- 19a. **patriarchom** oc **prophetom** skänkte han sötasta dryk (Geete 1899: 96)
- 19b. **Patriarchis** et **Prophetis** poculum dulcissimum propinavit (Mechtild 1877: 73)

Ordet *discipulus* 'discipel, lärjunge, lärling, elev' tycks däremot alltid få latinska ändelser i Buddes text. Ordet får i regel latinska ändelser också i andra fornsvenska texter, t.ex. i *Nådendals klosterbok* (Kauko 2018a: 65). Det framgår emellertid av supplementet till Söderwalls ordbok (s.v. *discipel*) att det finns åtminstone ett belägg på att ordet *discipel* får en svensk pluraländelse i fornsvenskan. Formen *discippler* förekommer i en medeltida bön till den heliga trefaldigheten (Geete 1907–1909: 22) men bönen återfinns bara i en Vadstenahandskrift från början av 1500-talet som kallas *G.M:s bönbok* efter initialer som skrivits i marginalen (för närmare uppgifter om handskriften, se Geete 1907–1909: XXX–XXXIII). Exemplet nedan illustrerar böjningen av ordet *discipulus* i *Mechtilds uppenbarelser*.

- 20a. The wälsignilse som iak tha giorde ower mina **discipulos** (ack. pl.) (Geete 1899: 98)
- 20b. Illa benedictio quam tunc feci super **discipulos** meos (Mechtild 1877: 75)

- 21a. Oc til at gladha göra bryllops folkit ödhmiukade iak mik som en lekare, nidher for mina **discipulorum** fötir (gen. pl.) (Geete 1899: 237)
- 21b. et ad lætificandos convivas in similitudine lusorum, humiliatus sum ante pedes **discipulorum** (Mechtild 1877: 196)

Som framgår av exemplen 20–21 står ordet *discipulus* i båda fallen i samma form hos Budde som i Mechtild 1877. I bägge fallen avses Jesu lärjungar och denna speciella betydelse kan sammanhånga med bruket av latinska ändelser. Just Jesu lärjungar avses emellertid också i bönen där belägget *discipler* återfinns. Den svenska pluraländelsen är intressant eftersom belägget uppvisar obestämd form. Svenska ändelser är vanligare i bestämd form, vilket jag kommer att diskutera i följande avsnitt.

Andra liknande fall utgörs av följande ord:

- 22a. Thär äpter skipte hon oc mz **martiribus** (Geete 1899: 112)
- 22b. Post hæc **Martyribus** (Mechtild 1877: 85)
- 23a. Jak wil tik giffua eth fingergul som är pryt mz siw stenom j hwilko thu skal aminnas mins guddoms siw **articulos** (Geete 1899: 237)
- 23b. Do tibi annulum septem lapidibus insignitum, quos potes rememorari in septem **articulis** digiti tui (Mechtild 1877: 196)
- 24a. aff himerikis **palacio** (Geete 1899: 188)
- 24b. de cœli **palatio** (Mechtild 1877: 140)
- 25a. nar hon kom til **confessores** (Geete 1899: 112)
- 25b. Perveniens vero ad **Confessores** (Mechtild 1877: 85)

I exempel 22–25 använder Budde sig av latinska kasusformer som i regel är tagna direkt från förlagan. Ett undantag utgör exempel 23 där Buddes version uppvisar ackusativformen *articulos* medan Mechtild 1877 har ablativformen *articulis*. Skillnaden beror på syntaxen. I Buddes version står ordet som direkt objekt och därför i ackusativ. I Mechtild 1877 förekommer däremot prepositionen *in* som styr ablativ. Som Höder (2018: 155) konstaterar, är kyrkliga termer ofta latinska ord som även har en latinsk böjning i fornsvenska texter. Höder (2018: 158) påpekar att orden är kulturella lån: den kristna kulturen medförde lånord som fyllde lexikala luckor (jfr Mäkilähde 2019: 11, 58). Bruket av latinska ord och former var allmänt förekommande vid religiös terminologi (jfr Skaffari & Mäkilähde 2014: 266). Den latinska morfologin var ett uttryck för anknytningen till den latinska kulturen och en explicit markering av de kulturella lånen. Toleransen för främmande inslag och variation var stor, eftersom det inte fanns fasta skriftspråkliga normer (Helin 2012: 253; Kauko 2018a: 74). Den allmänna utvecklingen gick så småningom mot

ett begränsat bruk av latinska ändelser men böjningen av vissa enstaka, närmast kyrkliga ord avviker från denna vanliga tendens. Enligt Wollin (2007: 45) är exempelvis *confessor* ett ord som av tradition vanligen får latinska ändelser också i relativt sena texter. Som framkommit i avsnitt 3 hör även *evangelium* till de ord som relativt länge tenderade att få latinska kasusändelser.

Som framgått av exemplen ovan är kasusvalet syntaktiskt betingat. Också i fall där Budde använder sig av en annan form än den latinska texten, är valet av form korrekt enligt den latinska grammatikens regler. Detta visar att Budde behärskar den latinska grammatiken och sannolikt är tvåspråkig. Som Höder (2018: 156) konstaterar, visar beläggen på latinska ändelser i svenska texter tydligt att det inte handlar om fossiliserade lån som upprepas i den form skribenten påträffat annanstans, utan snarare former skrivna av tvåspråkiga personer med goda insikter i latin (jfr även Helin 2012: 249). Att Budde översatte långa och krävande texter och hans översättningar i regel uppvisar en bra förståelse av förlagorna och innehåller endast få och små fel visar också att han hade goda kunskaper i latin. Också de förklarande tilläggen som diskuterats ovan tyder på att Budde hade en bred kompetens eller hade tillgång till källor med tilläggsinformation. Budde var uppenbarligen också intresserad av versmått (Noreen 1942: 71; Kauko 2015: 214). Det finns sålunda mycket som tyder på att Budde var en lärd person, vilket stöder Nikulas (2009) tanke om att Budde studerat i Greifswald, även om de bevarade källorna är otillräckliga och sålunda inte utgör bindande bevis (Kauko 2015: 121).

Svenska ändelser påträffas i det följande fallet:

- 26a. J bland iomfru **chorana** saa hon sina syster, a hælgha aminnilse älskelika frua, **abbadissan** (Geete 1899: 113)
- 26b. Veditque inter **choros** Virginum venerabilis memoriæ sororem suam, prædilectam Domnam **Abbatissam** (Mechtild 1877: 86)

I Mechtild 1877 förekommer formerna *choros* (ackusativ pluralis) och *Abbatissam* (ackusativ singularis). I Buddes tolkning har dessa former ersatts av de svenska formerna *chorana* och *abbadissan*. Båda är bestämda former vilket jag återkommer till i följande avsnitt.

4.3 Växling mellan svenska och latinska ändelser

Som Norde (1997: 44) och Kauko (2018a: 65) påpekar, är det välbelagt att ord i fornsvenska texter typiskt får latinska ändelser i obestämd form och svenska ändelser i bestämd form. Belägg på detta förekommer också i *Mechtilds uppenbarelsen*.

- 27a. thre gärningha giorde thän hälge ande j **apostolis** (Geete 1899: 101)
- 27b. Spiritus Sanctus tria in **Apostolis** operatus est (Mechtild 1877: 77)
- 28a. Swa thän hälge ande rensade **apostlana** aff allom syndom, oc giorde them hälogha fullelica i sik siälffuom (Geete 1899: 101)
- 28b. sic Spiritus Sanctus **Apostolos** ab omni sorde purgatos in seipso ad plenum sanctificavit (Mechtild 1877: 77–78)
- 29a. Tha hon haffde seet tholka **apostolsins** äro (Geete 1899: 133)
- 29b. Visa autem tanta **Apostoli** gloria (Mechtild 1877: 113)

I exempel 27 använder Budde sig av den latinska ablativformen *apostolis* som verkar vara tagen direkt från den latinska förlagan. I exempel 28 återfinns den inhemska bestämda formen *apostlana* som motsvaras av ackusativformen *apostolos* i Mechtild 1877 (77–78). Exempel 29 visar ett belägg på dubbel böjning med två genitiv-s så att både själva ordet och den bestämda slutartikeln får var sitt genitiv-s. Det inhemska böjningssystemet tillämpas alltså i all sin komplexitet i bestämd form, även om samma ord å andra sidan får latinska ändelser i obestämd form. Mechtild 1877 har på detta ställe genitivformen *Apostoli*. Bruket av de bestämda formerna visar att ordet var väl etablerat och frekvent förekommande, vilket i sin tur visar att latinska ändelser inte var inskränkta bara till nyinlånade, främmande eller exotiska ord. Ett annat exempel utgör ordet *sakrament* som visas i exempel 30–31 nedan.

- 30a. för swa stora oc wärdogha **sacramento** (Geete 1899: 126)
- 30b. pro tanto **sacramento** (Mechtild 1877: 94)
- 31a. thz wärdogha **sacramentit** (Geete 1899: 129)
- 31b. hoc **sacramentum** (Mechtild 1877: 96)

I obestämd form har Budde bevarat förlagans ablativform *sacramento* oförändrad. Å andra sidan verkar han ha känt behov att skilja mellan bestämda och obestämda former, vilket gjort att han varit tvungen att använda inhemska ändelser. Eftersom latin saknar distinktionen mellan bestämda och obestämda former kan bestämdhet inte uttryckas på latin på samma sätt som på svenska. Detta antyder att Budde uppfattat ordet *sakrament* som ett svenskt ord som inte bara är ett citat eller kodväxling till latin. Att samma ord på andra ställen får latinska ändelser i Buddes version är därför intressant. Exempel 32 visar ytterligare ett belägg på att ordet *sakrament* får en inhemsk ändelse i bestämd form i Buddes text.

- 32a. til thz liffwande **sacramentith** (Geete 1899: 39)
- 32b. ad vivifica **sacramenta** (Mechtild 1877: 32)

Detta fall uppvisar också en annan skillnad mellan Mechtild 1877 och Buddes version. I Mechtild 1877 påträffas pluralformen *sacramenta*,

medan ordet står i singularis hos Budde. Det finns en intressant skillnad mellan exempel 30 å ena sidan och exempel 31–32 å andra sidan. I exempel 30a står adjektiven *stora* och *wärdogha* i bestämd form eller har svag böjning men någon bestämd artikel finns inte utsatt (jfr även exempel 3 ovan). Däremot är både den fristående bestämda artikeln *thz* och den bestämda slutartikeln utsatta i exempel 31–32. Eftersom latinet saknar artiklar helt, används varken en fristående artikel eller slutartikel i exempel 30a där substantivet *sacramentum* har latinsk böjning. Som Hirvonen (1996: 53) konstaterar, är ett rikligt artikelbruk annars typiskt för Budde, vilket antyder att det är just den latinska grammatiken som spelat in här. Den latinska grammatiken saknar även distinktionen mellan svag och stark adjektivböjning, vilket emellertid inte hindrat bruket av svaga adjektivformer hos Budde.

Ett ytterligare exempel på växling mellan inhemska och latinska former utgör ordet *capella* som visas i exempel 33–34 nedan.

- 33a. j sama **capella**, thär hon war bidhiandis (Geete 1899: 355)
- 33b. in **capella** in qua erat orans (Mechtild 1877: 341)
- 34a. j thz **capellet**, thär han lagh iorddhadher (Geete 1899: 350)
- 34b. in **capella** ubi sepultus erat (Mechtild 1877: 337)

Den latinska formen *capella* är i dessa fall ablativ singularis. När ordet står i obestämd form har det samma form hos Budde som i Mechtild 1877. I bestämd form använder Budde emellertid sig av en inhemsk ändelse.

Ordet *persona* får i regel latinska ändelser i Buddes version av *Mechtilds uppenbarelser*:

- 35a. huru manga **persone** som thänne bön laso, ok framsendo (Geete 1899: 310)
- 35b. Quot **personæ** hanc orationem persolverunt (Mechtild 1877: 279)

Formen *persone/personæ* är nominativ pluralis. I fornsvenska texter får ordet *persona* även svenska böjningsändelser, t.ex. i fornsvenska legendariet: *badhe andelika oc wärdzlika personor* (Stephens 1874: 694). Exempelvis i *Gudeliga snilles väckare* som sannolikt också är översatt av Budde (Kauko 2015: 41, 238) får ordet *persona* en inhemsk genitivändelse i bestämd form: *personanna trefalloghet* (Bergström 1868–1870: 21). Också i *Mechtilds uppenbarelser* påträffas formen *personanna*:

- 36a. Oc j hans klädthom syntes **allas thera personanna** liknilse klarligha skinande, som j thz klostret waro (Geete 1899: 347)
- 36b. et in veste ejus animæ **totius Congregationis** quam ipse fundaverat, velut imagines pulcherrimæ apparebant (Mechtild 1877: 334)

Ordet *persona* har i exempel 36 ingen direkt motsvarighet i Mechtild 1877, eftersom ordet *congregatio* 'sammanslutning, samfund' används i stället. Ordet *congregatio* återfinns också i äldre latinska utgåvor av *Mechtilds uppenbarelser* (Mechtild 1510: 98v; Mechtild 1558: 146v) och motsvaras i tyska versioner av ordet *vorsamlunge* (Mechtild 1503: 132r) och ordet *Samlung* (Mechtild 1597: 265v). Jämförelserna tyder på att Buddes direkta förlaga sannolikt också hade ordet *congregatio*. Ordval som detta gör emellertid inte skillnaden mellan Buddes version och den latinska förlagan stor, eftersom Budde annars verkar ha översatt texten troget.

Ordet *ordin* 'ordning, grupp, klass' får också latinska ändelser i obestämd form och inhemska ändelser i bestämd form i *Mechtilds uppenbarelser*:

37a. ängla **ordines** (Geete 1899: 117)

37b. **ordines** Angelorum (Mechtild 1877: 89)

38. cherubin thz äru hælgha ängla aff andra **ordenen** (Geete 1899: 117)

Den svenska bestämda formen *ordenen* i exempel 38 saknar motsvarighet i Mechtild 1877, eftersom uttrycket *thz äru hælgha ängla aff andra ordenen* är ett förklarande tillägg som saknas i Mechtild 1877, likaså i äldre utgåvor av *Mechtilds uppenbarelser* på latin (Mechtild 1510: 31r; Mechtild 1558: 55v) och på tyska (Mechtild 1503: 37r; Mechtild 1597: 73r). Det är sannolikt att tillägget saknades också i Buddes direkta förlaga och är sålunda författat av just Budde.

Ordet *tempel* får likaså latinska ändelser i obestämd form men svenska i bestämd form:

39a. symeon som togh mot ihesum i **templit** (Geete 1899: 94)

39b. Simeon qui Christum suscepit in **templo** (Mechtild 1877: 72)

40a. gudz **templum** (Geete 1899: 166)

40b. Dei **templum** (Mechtild 1877: 121)

Som framkommit ovan i avsnitt 3 kan växlingen mellan svenska och latinska ändelser hos samma ord i vissa fall bero på att ett nytt främmande ord introduceras för läsarna. Ett exempel på detta utgör ordet *cantilena* 'visa' som förekommer i Buddes version av *Mechtilds uppenbarelser* både i formen *cantilenor* och i formen *cantilenas* (latinsk ackusativ pluralis), vilket framgår av exemplen 41a och 42a.

41a. hwilka **brudhahus wisor oc cantilenor** min öron hördo for brudhenna kärlek (Geete 1899: 238)

42a. siongandis j thy kärlekxfullo brudhahuseno siw sötasta **cantilenas** (Geete 1899: 239)

Om vi utgår enbart från Buddes version av *Mechtilds uppenbarelser*, är följande tolkning möjlig. Ordet *cantilena* introduceras för läsarna i ordparet *brudhabus wisor oc cantilenor* där det främmande ordet *cantilena* förekommer tillsammans med en ungefär synonym inhemsk motsvarighet och får en svensk pluraländelse. Något senare i texten får ordet däremot en latinsk ändelse och står då i formen *cantilenas*. Nu har läsaren blivit van vid ordet och denna gång står det utan inhemsk synonym och med en latinsk ändelse. Växlingen mellan svenska och latinska ändelser kan sålunda ses som ett sätt att vänja läsaren vid det nya ordet och som en del av Buddes pedagogiska metod, eftersom hans syfte var att lära ut både sakinnehållet och den latinska terminologin. (Kauko 2018a: 63)

Saken framstår emellertid som mer komplicerad då Buddes version jämförs med Mechtild 1877. Samma textställen i Mechtild 1877 visas i exemplen 41b och 42b.

- 41b. qualia aures meæ amore sponsæ audierunt **epithalamia** (Mechtild 1877: 196)
- 42b. **cantans** in thalamo amoris septem **cantilenas** miræ suavitatis plenas (Mechtild 1877: 197)

Den passus i vilken Budde använder sig av formen *cantilenas* är inte problematisk, eftersom formen *cantilenas* är densamma i Mechtild 1877, vilket framgår av exempel 42b. Buddes ordpar *brudhabus wisor oc cantilenor* motsvaras emellertid av ordet *epithalamia* 'bröllopsång' i Mechtild 1877, vilket framgår av exempel 41b. Eftersom ordet *cantilena* inte förekommer alls i den latinska passusen är det inte bara den svenska ändelsen utan själva ordvalet som skiljer Buddes formulering från den latinska. Detta behöver emellertid inte tala emot att Buddes pedagogiska metod har spelat in här utan snarare tvärtom. Den latinska förlagan uppvisar nämligen variation mellan ordet *epithalamium* 'bröllopsång' och ordet *cantilena* 'visa, sång'. Budde verkar däremot sträva efter ett konsekvent bruk av ett och samma ord, alltså ordet *cantilena*. Det torde vara pedagogiskt sett klokt att alltid använda sig av samma term. Ordvalet kan också sammanhånga med att ordet *cantilena* är ett vanligare latinskt ord än ordet *epithalamium* som är ett lånord från grekiskans *ἐπιθαλάμιον*. Som framgår av exemplet 42b utgör ordet *cantilena* en del av *figura etymologica* i den latinska texten (*cantans cantilenas*). Det kan sålunda bero på stilistiska orsaker att den latinska texten inte konsekvent uppvisar samma ord utan det förekommer variation i ordvalet.

Det är emellertid omöjligt att veta om den version av den latinska texten som Budde hade i sina händer skiljde sig från Mechtild 1877. I den variant som Budde hade framför sina ögon kan ordet *cantilena* ha före-

kommit i stället för ordet *epithalamium* eller båda orden kan ha förekommit tillsammans, t.ex. i formen *epithalamia et cantilenas* eller något liknande. Detta kunde förklara varför Budde använder sig av ordparet *brudhabus wisor oc cantilenor*. Å andra sidan är det inte ovanligt att Budde använder sig av ett ordpar som består av två ungefär synonyma ord då Mechtild 1877 har bara ett enda ord. Att Budde använder sig av ett ordpar kan sålunda inte anföras som ett bevis för att även hans latinska förlaga måste ha innehållit ett ordpar. Exempelvis Buddes formulering *Tha läker jak ok heler* (Geete 1899: 35) motsvaras i Mechtild 1877 av endast *sano* 'jag botar, jag helar, jag gör frisk' (Mechtild 1877: 29). Budde har alltså valt att återge det latinska ordet med två svenska ord som är ungefär synonyma med varandra men fått fram olika nyanser hos det latinska verbet. Latinska ord har ofta många nyanser och bibetydelser som kan vara svåra att återge med ett enda ord på ett annat språk. Tautologiska ordpar som består av ungefär synonyma ord är typiska både för Budde och för äldre översatta texter mer generellt (Bendz 1967: 73; Holm 1967: 72; Laurén 1972: 136, 146; Laurén 1973: 48). I detta fall är det sannolikt att just Budde bildat ordparet, eftersom äldre latinska utgåvor som jag gjort stickprov i (Mechtild 1510: 64r; Mechtild 1558: 108r) inte uppvisar något ordpar utan bara ordet *epithalamia* på samma sätt som Mechtild 1877.

Eftersom *Mechtilds uppenbarelsen* har bevarats också i flera tyska versioner, belyser jämförelser med dem de diskuterade textställena ytterligare. Den äldsta tyska versionen som varit mig tillgänglig trycktes i Leipzig år 1503. De tyska motsvarigheterna till de ovan diskuterade två passusarna visas i exempel 41c och 42c.

- 41c. welchē **brawt gesangk** meyne orē gehort habē auss libe d' brawt
(Mechtild 1503: 78v)
- 42c. hab dir in d' slaffkāmer d' libe gesungē sibē susse **lide** wol wūd'licher
sussikeit (Mechtild 1503: 78v)

Som framgår av exemplen 41c och 42c, använder den tyska översättaren sig av de inhemska orden *brawt gesangk* och *lide* (= *Lieder*) i stället för de latinska orden *epithalamia* och *cantilena*. Jämförelsen illustrerar Buddes förkärlek att använda latinska ord. Något ordpar som Buddes text har den tyska versionen inte. Den tyska översättaren har översatt latinets *epithalamia* med ordet *brawt gesangk* och latinets *cantilenas* med ordet *lide*. När texten år 1597 översattes till tyska på nytt valde översättaren då att använda sig av orden *Hochzeit gesang* och *Lieder* (Mechtild 1597: 157r), medan Budde har återgett latinets *epithalamia* med ordparet *brudhabus wisor och cantilenor*. Jämförelsen med de latinska och tyska ver-

sionerna visar sålunda att Budde bildat ordparet själv och sålunda aktivt använt det latinska ordet. I exempel 42a har Budde tagit formen *cantilenas* direkt från förlagan, vilket förklarar den latinska ändelsen. Den svenska ändelsen i formen *cantilenor* kan bero på att formen inte är tagen från förlagan utan har bildats av Budde själv.

Som ett kriterium vid gränsdragningen mellan lån och kodväxling används ibland att ordet ifråga följer det långivande eller det låntagande språkets morfologiska struktur (t.ex. Saari 1989: 197). Kriteriet är emellertid problematiskt och för enkelt åtminstone vid analys av medeltida texter, eftersom samma ord ibland böjs som ett svenskt ord och ibland får latinska ändelser (jfr exemplen ovan). Gränsen mellan latinska inskott och latinska lånord är av många orsaker dessutom ofta svår att dra (jfr Åström 2018: 314). Inlånade ord med fullständigt bevarad främmande böjning kallas också för citatord. Som Loman (1955: 90) påpekar, är även denna term problematisk då man undersöker fornsvenska texter. Loman menar att de latinska böjningsformerna i stället kan ses som delar av det svenska språkssystemet, eftersom de förekommer i en stor omfattning och med stor regelbundenhet. Enligt Högman (2009 [1951]: 43) har de latinska citatorden tillhört även samtalsspråket i klostret. De ovan diskuterade latiniserande exemplen kan sålunda ses som en del av det svenska språkssystem som Budde använde sig av.

5 Avslutande diskussion

I denna artikel har jag sökt svar på följande frågor: När och varför används latinska kasusändelser i *Mechtilds uppenbarelsen*? Använder Budde sig av latinska former som saknar direkt motsvarighet i förlagan? Kan samma ord få både latinska och inhemska ändelser i *Mechtilds uppenbarelsen*? Kan de latinska ändelserna kasta nytt ljus på syften som Budde hade med sina texter?

Som framgått av analysen ovan, förekommer latinska kasusändelser i *Mechtilds uppenbarelsen* i synnerhet i utländska personnamn. Det är inte sällsynt att latinska ändelser används också i latinska lånord. De är då uttryck för det exotiska och främmande och tjänar Buddes syfte att lära ut både latin och textens sakinnehåll. De latinska ändelserna tog Budde sannolikt delvis omedvetet och mekaniskt över från förlagan men i vissa fall har han haft medvetna syften. De latinska inslagen gav texten autenticitet, auktoritet och trovärdighet. De påverkade stämningen och stärkte

den tvåspråkiga identiteten. Även personer med svaga kunskaper i latin fick vara delaktiga av den latinska kulturen. Som framgått av analysen, får samma ord ibland latinska ändelser, ibland svenska ändelser. Det är välbelagt att latinska ändelser används vid obestämd form medan svenska ändelser förekommer i bestämd form. I vissa fall tycks Budde aktivt använda sig av latinska lånord som saknar en direkt motsvarighet i förlagan. Det är möjligt att han då tenderar att böja orden med inhemska ändelser. Däremot bevarar han de latinska ändelserna om han tar ordet direkt från förlagan. Å andra sidan finns det också belägg på att Budde använder sig av latinska ändelser som inte har en direkt motsvarighet i förlagan. Det finns fall där Budde använder sig av en annan syntaktisk konstruktion än förlagan och därför måste också välja en annan kasusform än förlagan. Budde behärskar latinet fullständigt och är på sin mammas gata när han latiniserar.

I den svenska versionen av *Mechtilds uppenbarelsen* används latinska kasusändelser både i personnamn och i appellativer, dock företrädesvis i de först nämnda. Latinska lånord och personnamn får den kasusform som syntaxen kräver också i sådana fall där den svenska versionen använder sig av en annan grammatisk konstruktion än förlagan. Latinska appellativer kan emellertid i stället för latinska kasusändelser få svensk bestämdhetsböjning om syntaxen och kontexten så kräver. Detta innebär att Budde inte mekaniskt kopierat den form han sett i förlagan. I stället har han aktivt bildat latinska böjningsformer och varierat mellan latinska och svenska former medvetet enligt behov. Latininflytandet innebär sålunda inte att Budde är osjälvständig gentemot förlagan.

Som Wollin (2011: 11) påpekar, är den i äldre litteratur vanliga uppfattningen om medeltida översättare som slaviskt latinbundna orimlig och inte välgrundad. Latinismer kan snarare ses som uttryck för en medveten stilsträvan (Kauko 2015: 230). Som framgått ovan, verkar Budde ofta ha velat göra sin översättning tydligare än förlagan var. Därtill har vi sett att Budde ofta anpassade texten för den tilltänkta publiken. På ett liknande sätt som filologer (jfr Jäger 1975: 60; Lönnroth & Siponkoski 2017: 137, 144) tycks den lärde Budde sålunda ha haft som syfte att göra förlagans text förståelig för den mindre lärda publiken, vilket förutsätter att han själv förstod texten fullständigt. Buddes latinska förlaga var skriven på 1290-talet i Tyskland och Budde hade som uppgift att förmedla innehållet till 1460-talets birgittinsvenska publik. Uppgiften var svår och översättarens aktiva förmedlarroll innebar en filologisk dimension (jfr Lönnroth & Siponkoski 2017: 146, 151). Budde har av vissa forskare (t.ex. Lehtonen 2002: 190) kallats *författare*, vilket emellertid är proble-

matiskt eftersom hans produktion med undantag av några korta passager nästan uteslutande utgörs av översättningar från latin. Å andra sidan verkar Budde ofta ha haft en egen agenda och ett eget budskap som åtminstone delvis skiljde sig från originalförfattarens budskap (t.ex. Wollin 2019: 106). Budde förmedlade förlagans innehåll till den nya publiken på ett för hans tid och miljö relevant sätt. Han uppdaterade därför texten på ett kreativt sätt. Eftersom ordet *översättare* sålunda inte riktigt fångar Buddes gärning medan ordet *författare* samtidigt är problematiskt, har vissa forskare snarare velat kalla honom *skriftställare* (Kauko 2015: 27) eller *litteratör* (Wollin 2019).

De bevarade latinska och tyska versionerna av *Mechtilds uppenbarelser* är rätt många. Som framgått ovan, har jag gjort stickprov både i gamla latinska utgåvor och i tidiga tyska versioner av *Mechtilds uppenbarelser*. Stickproven visar att det finns intressanta skillnader mellan de olika versionerna och att en noggrann jämförelse mellan olika versioner belyser problematiska detaljer i Buddes text närmare än tidigare skett. När Buddes version skiljer sig från Mechtild 1877, är det ofta svårt att veta med säkerhet om skillnaden beror på Buddes aktiva insats eller på att hans direkta förlaga utgjordes av en från Mechtild 1877 avvikande variant av den latinska texten. Jämförelser mellan tidiga versioner på olika språk kastar här nytt ljus på denna problematik. Eftersom flera gamla versioner har digitaliserats och är fritt tillgängliga på nätet, är jämförelser i dag förhållandevis lätta att utföra. Digitaliseringen öppnar sålunda nya möjligheter för Budde-forskningen. Som framkommit ovan, kommer även den enda bevarade handskriften som innehåller Buddes version av *Mechtilds uppenbarelser* snart att digitaliseras, vilket öppnar nya forskningsmöjligheter, eftersom Geetes (1899) edition inte fyller moderna krav.

De tyska versionerna av *Mechtilds uppenbarelser* har inte tidigare tagits i beaktande av Budde-forskare och verkar överhuvudtaget inte ha varit föremål för lingvistisk eller filologisk forskning. Som framkommit i avsnitt 2 hoppar Budde ibland över korta passager och vissa kapitel kommer i en annan ordning i Buddes version än i Mechtild 1877. En systematisk genomgång av flera äldre versioner av *Mechtilds uppenbarelser* på olika språk skulle kunna visa hur vanlig eller ovanlig ordningsföljden i Buddes version är. Systematiska jämförelser kan också visa vilka passager Budde valde att inte översätta till svenska. Vad han uttryckligen inte förmedlade till sina läsare är intressant eftersom det kan lära oss mer om syftet med Buddes version och hur han anpassade texten för den birgittinsksvenska publiken.

Litteratur

- Ahlberg, M. (1942): *Presensparticipet i fornsvenskan. En syntaktisk studie*, Carl Bloms boktryckeri, Lund.
- Ahlbäck, O. (1952): "Jöns Buddes språk och landsmannskap". *Studier i nordisk filologi* 40–41, s. 1–152.
- Anna Helga Hannesdóttir (2018): "Språk i kontakt och konkurrens. Den tvåspråkiga lexikografins relevans för svensk språkhistoria". H. Lönnroth m.fl. (red.), *Studier i svensk språkhistoria 14*, Vaasan yliopisto, Vaasa, s. 52–79.
- Bendz, G. (1967): *Ordpar*, P. A. Norstedt & söners förlag, Stockholm.
- Bergström, R. (1868–1870): *H. Susos Gudelige snilles väckare (Horologium aeternae sapientiae). Efter gamla handskrifter*, P. A. Norstedt & söner, Stockholm.
- Blomqvist, C. O. (2017): *Flerspråkighet eller språkförbistring? Finska segment i svenska medeltidsbrev 1350–1526*, Uppsala universitet, Uppsala.
- Bromberg, R. L. J. (1965): *Het boek der bijzondere genade van Mechtild van Hackeborn. Uitgegeven naar een Nijmeegs handschrift alsmede een beschrijving van haar mystiek en een onderzoek naar de geschiedenis der middelenederlandse vertalingen*, W. E. J. Tjeenk Willink, Zwolle.
- Brøndum-Nielsen, J. (1935): *Gammeldansk Grammatik i sproghistorisk Fremstilling III: Substantivernes Deklination*, J. H. Schultz Forlag, København.
- Carlquist, J. (2005): "Den fornsvenska handskriftens bilinguala karaktär. Latinets funktion i folkspråklig kontext". K. Mård-Miettinen & N. Niemelä (red.), *Fackspråk och översättningsteori. VAKKI-symposium XXV. Vörå 12–13.2.2005*, Vasa universitet. Humanistiska fakulteten, Vasa, s. 10–30.
- Cederschiöld, W. (1913): *Studier över genusväxlingen i fornvästnordiska och fornsvenska*, Wald. Zachrissons boktryckeri, Göteborg.
- Ejder, B. (1945): *Adjektivändelsen -er i de nordiska språken, särskilt i svenskan*, Håkan Ohlssons boktryckeri, Lund.
- Fortelius, B. (1969): *Nya Historia Trojana-studier. Översättningsteknik, stil, syntax, lånord*, Svenska litteratursällskapet i Finland, Helsingfors.
- Fries, S. (1996): "Lärdomsspråket under frihetstiden". L. Moberg & M. Westman (red.), *Svenskan i tusen år. Glimtar ur svenska språkets utveckling*, Norstedts, Stockholm, s. 88–103.
- Geete, R. (1899): *Hel. Mechtilds uppenbarelser (Liber spiritualis gratiae) öfversatta från latinets år 1469 af Jöns Budde. Efter gamla handskrifter*, P. A. Norstedt & söner, Stockholm.
- Geete, R. (1907–1909): *Svenska böner från medeltiden. Efter gamla handskrifter. Med 12 planscher i fototypi*, P. A. Norstedt & söner, Stockholm.
- Georges, K. E. (1879–1880): *Ausführliches lateinisch-deutsches Handwörterbuch. Aus den Quellen zusammengetragen und mit besonderer Bezugnahme auf Synonymik und Antiquitäten unter Berücksichtigung der besten Hilfsmittel ausgearbeitet, siebente fast gänzlich umgearbeitete und sehr vermehrte Auflage*, Hahn'sche Verlags-Buchhandlung, Leipzig.
- Hammarström, M. (1925): *Glossarium till Finlands och Sveriges latinska medeltidsurkunder jämte språklig inledning*, Finska litteratursällskapet, Helsingfors.

- Hartama-Heinonen, R. (2018): "Kunskapsluckor och intra- och interkulturella ingrepp i original och översättning". B. Silén m.fl. (red.), *Svenskan i Finland 17. Föredrag vid den sjuttonde sammankomsten för beskrivningen av svenskan i Finland*, Finskugriska och nordiska avdelningen vid Helsingfors universitet, Helsingfors, s. 18–31.
- Helin, I. (2012): "Interferenz und Transferenz in alten finnischen Übersetzungen deutscher Kirchenlieder". K. Keinistö m.fl. (red.), *Herausforderung Sprache und Kultur. Festschrift für Matti Luukkainen zum 75. Geburtstag*, Société Néophilologique, Helsinki, s. 247–259.
- Hillman, R. (1970): *Svensk prosastil under 1700-talet. Dalin – Linné – Gustaviansk talekonst*, Läromedelsförlagen / Svenska Bokförlaget, Stockholm.
- Hirvonen, I. (1996): "Konstruktionstyperna *den gamle man*, *den gamle mannen* och *gamle mannen* i fornsvenskan". *Studier i nordisk filologi* 75, s. 7–104.
- Holm, G. (1967): *Epoker och prosastilar. Några linjer och punkter i den svenska prosans stilhistoria*, Studentlitteratur, Lund.
- Höder, S. (2012): "Multilingual Constructions. A Diasystematic Approach to Common Structures". K. Braunmüller & C. Gabriel (red.), *Multilingual Individuals and Multilingual Societies*, Benjamins, Amsterdam & Philadelphia, s. 241–257.
- Höder, S. (2018): "Schwedisch ist gut, Latein ist besser? Spätmittelalterliche Sprachmischung aus normativer Perspektive". T. Burkard & M. Hundt (red.), *Sprachmischung – Mischsprachen. Vom Nutzen und Nachteil gegenseitiger Sprachbeeinflussung*, Lang, Frankfurt am Main, s. 145–164.
- Högman, B. (2009 [1951]): *Heliga Birgittas originaltexter. Nytryck (med en rättelse)*, Samlingar utgivna av Svenska fornskriftsällskapet 90, Uppsala.
- Johansson, K. G. (2017): "St Jerome and the Authority of Medieval East Scandinavian Texts". J. Adams & M. Bampi (red.), *Beyond the Piraeus Lion. East Norse Studies from Venice*, Syddansk Universitetsforlag, Odense, s. 215–235.
- Jäger, G. (1975): *Einführung in die Klassische Philologie*, C. H. Beck, München.
- Kauko, M. (2015): *Jöns Budde och hans skrifter – yngre fornsvenskt textmaterial och mannen bakom det*, Turun yliopisto, Turku.
- Kauko, M. (2016): "Henrik Gabriel Porthan Jöns Budden löytäjänä". *Auraica. Scripta a Societate Porthan edita* 7, s. 67–74.
- Kauko, M. (2018a): "Latinska kasusändelser i svenska texter genom tiderna". B. Silén m.fl. (red.), *Svenskan i Finland 17. Föredrag vid den sjuttonde sammankomsten för beskrivningen av svenskan i Finland*, Finskugriska och nordiska avdelningen vid Helsingfors universitet, Helsingfors, s. 61–76.
- Kauko, M. (2018b): "Latinismer och antiken i svenska 1700-talstexter". H. Lönnroth m.fl. (red.), *Studier i svensk språkhistoria* 14, Vaasan yliopisto, Vaasa, s. 166–179.
- Kock, A. (1900): "Till de nordiska språkens historia". *Arkiv för nordisk filologi* 16, s. 241–280.
- Lamberg, M. (2007): *Jöns Budde. Birgittalaisveli ja hänen teoksensa*, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

- Laurén, C. (1972): "Predikanten som översättare. Mechtilds uppenbarelser i Jöns Buddes fornsvenska version – handskrift och översättningsteknik". *Folk-målsstudier* 21, s. 1–162.
- Laurén, C. (1973): *Den fornsvenska legenden om den heliga fru Karin. Studier i handskrifter och översättningsteknik*, Föreningen för nordisk filologi, Helsingfors.
- Lehtonen, T. M. S. (2002): "Jöns Budde, 'Suomen ensimmäinen kirjailija'". T. M. S. Lehtonen & T. Joutsivuo (red.), *Suomen kulttuurihistoria 1. Taivas ja maa*, Tammi, Helsinki, s. 190–193.
- Lindberg, B. (1984): *De lärdes modersmål. Latin, humanism och vetenskap i 1700-talets Sverige*, Acta universitatis Gothoburgensis, Göteborg.
- Lindell, I. (2010): *Brev i Vadstena klostets arkiv 1368–1375*, Samlingar utgivna av Svenska fornskriftsällskapet 92, Uppsala.
- Ljunggren, K. G. (1942): "Behandlingen av namn m.m. i våra äldre reformationsskrifter. Ett bidrag till bestämmandet av författar- eller översättarskap". *Arkiv för nordisk filologi* 56, s. 1–60.
- Loman, B. (1955): "Försvenskningen av latinska substantiv i reformationstidens skriftspråk I". *Nysvenska studier* 35, s. 84–137.
- Loman, B. (1956): "Försvenskningen av latinska substantiv i reformationstidens skriftspråk II". *Nysvenska studier* 36, s. 74–120.
- Losman, B. (1983): "Birgitta, en kvinnlig väckelsepredikant". Silja Aðalsteinsdóttir & Helgi Þorláksson (red.), *Förändringar i kvinnors villkor under medeltiden. Uppsatser framlagda vid ett kvinnohistoriskt symposium i Skálholt, Island, 22.–25. juni 1981*, Sagnfræðistofnun Háskóla Íslands, Reykjavík, s. 82–104.
- Lönnroth, H. & Siponkoski, N. (2017): "The Philology of Translation". H. Lönnroth (red.), *Philology Matters! Essays on the Art of Reading Slowly*, Brill, Leiden & Boston, s. 136–163.
- Mechtild (1503) = *Das buch geistlicher gnaden, offenbarunge, wunderliches vnde beschawlichen lebens der heiligenn iungfrawen Mechtildis vnd Gertrudis, Closter iungfrawen des closters Helffede*, Lotter, Leyptzk (Läst digitalt: <http://mdz-nbn-resolving.de/urn:nbn:de:bvb:12-bsb10859996-4>, citerat 8/11 2018).
- Mechtild (1510) = *Speculum spiritalis gracie ac mirabiliu(m) reuelationu(m) diuinitus factaru(m) sacris virginibus Mechtildis ac Gertrudis. Monialiu(m) Cenobij Helffede p(ro) saluberrima in christo p(ro)ficentiu(m) instructione comportatus*, Jacobi Thanners Herbpolen, Liptzk (Läst digitalt: <http://daten.digital-sammlungen.de/bsb00007332/images/index.html?id=00007332&grosser=150%&fip=193.174.98.30&no=&seite=5>, citerat 13/11 2019).
- Mechtild (1558) = *Liber gratiae spiritvalis visionvm et revelationvm beatae Mechtildis virginis deuotissimæ, ad fideiū instructionem*, In cœnobio sanctæ Mariæ Magdalænæ per monialiū pœnitentium manus, Venetiis (Läst digitalt: https://reader.digital-sammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb10188744_00001.html?zoom=0.5, citerat 13/11 2019).

- Mechtild (1597) = *Fundgrub der gaistlichen gnaden. Vor Dreihundert Jaren von Gott der Seligen Junckfrawen Mechtild von Hakenborn geoffenbaret vnd gelehret*, Closter zu Thierhaupten, Thierhaupten (Läst digitalt: https://reader.digitale-sammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb10685988_00005.html, citerat 13/11 2019).
- Mechtild (1877) = *Revelationes Gartrudianæ ac Mechtildianæ II: Sanctæ Mechtildis virginis ordinis Sancti Benedicti liber specialis gratiæ. Accedit sororis Mechtildis ejusdem ordinis lux divinitatis. Opus ad codicum fidem nunc primum integre editum Solesmensium O.S.B. monachorum cura et opera*, Apud H. Oudin fratres, Pictavii & Parisiis.
- Mäkilähde, A. (2017): "Approaching the Functions of Historical Code-Switching: The Case of Solidarity". P. Pahta, J. Skaffari & L. Wright (red.), *Multilingual Practices in Language History. English and beyond*, De Gruyter, Boston & Berlin, s. 299–318.
- Mäkilähde, A. (2019): *The Philological-Pragmatic Approach. A Study of Language Choice and Code-Switching in Early Modern English School Performances*, University of Turku, Turku.
- Mäkinen, K. (2016): "Reformaation pitkä kesto suomalaisessa kulttuurissa". M. Heinonen & M. Räsänen (red.), *Pohjoinen reformaatio*, Turku Centre for Medieval and Early Modern Studies & Turun Historiallinen Yhdistys, Turku, s. 367–374.
- Niedermann, M. (1907): *Historische Lautlehre des Lateinischen*, Carl Winter's Universitätsbuchhandlung, Heidelberg.
- Nikula, K. (2009): "Om den 'gudhelige' brodern Jöns Budde". *Folkmålsstudier* 47, s. 133–149.
- Nordberg, S. O. (1926): *Fornsvenskan i våra latinska originaldiplom före 1300. I*, Almqvist & Wiksells boktryckeri AB, Uppsala.
- Norde, M. (1997): *The History of the Genitive in Swedish. A Case Study in Degrammaticalization*, Faculteit der letteren, Universiteit van Amsterdam, Amsterdam.
- Noreen, A. (1904): *Altnordische Grammatik II: Altschwedische Grammatik mit Einschluss des Altgutnischen*, Max Niemeyer, Halle.
- Noreen, E. (1942): "En fattig munk från Finland". E. Noreen, *Från Birgitta till Piraten. Litteraturstudier av en filolog*, Albert Bonniers förlag, Stockholm, s. 71–77.
- Noreen, E. (1944): "Studier i Jöns Buddes ordförråd". *Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning utgivet av Styrelsen för Meijerbergs institut vid Göteborgs högskola* 6, s. 1–72.
- Pipping, R. (1944): "Jöns Budde. Föredrag hållet vid finska vetenskaps-societets sammanträde den 18 september 1944". *Societas scientiarum Fennica årsbok XXIII B* 1, s. 3–24.
- Porthan, H. G. (1867): *Opera selecta. Pars tertia*, Finska litteratur-sällskapet, Helsingfors.
- Saari, M. (1989): "Kodbyte och lån". *Folkmålsstudier* 32, s. 197–209.

- Sjögren, G. (1949): *Om språket i de svenska bibelöversättningarna 1526–1541*, C.W.K. Gleerup, Lund.
- Skaffari, J. & Mäkilähde, A. (2014): "Code-Switching in Historical Materials: Research at the Limits of Contact Linguistics". R. Nicolai (red.), *Questioning Language Contact. Limits of Contact, Contact at its Limits*, Brill, Leiden & Boston, s. 252–279.
- Stephens, G. (1874): *Ett forn-svenskt legendarium, innehållande medeltids kloster-sagor om helgon, påfvar och kejsare ifrån det I:sta till det XIII:de århundradet. Efter gamla handskrifter. Tredje bandet*, P. A. Norstedt & söner, Stockholm.
- Söderwall, K. F. (1884–1918): *Ordbok öfver svenska medeltidsspråket*, Samlingar utgivna av Svenska fornskriftsällskapet 27, Lund.
- Söderwall, K. F. (1925–1973): *Ordbok över svenska medeltidsspråket. Supplement*, Samlingar utgivna av Svenska fornskriftsällskapet 54, Lund.
- Teleman, U. m.fl. (1999): *Svenska Akademiens grammatik 2: Ord*, Svenska Akademien, Stockholm.
- Wollin, L. (1981): *Svensk latinöversättning I. Processen*, Samlingar utgivna av Svenska fornskriftsällskapet 74.1, Lund.
- Wollin, L. (1992): "Hat Jöns Budde im 'Catholicon' geblättert? Niederdeutsches Lehnwort in einem mittelalterlichen schwedischen Wörterbuch". L. Elmevik & K. E. Schöndorf (red.), *Niederdeutsch in Skandinavien III*, Erich Schmidt Verlag, Berlin, s. 77–99.
- Wollin, L. (2007): "'Hoo haffuer honom lärdt then grammaticam?' Die Flexion lateinischer Lehnwörter im älteren Schwedisch". C. Lindqvist (red.), *Hochdeutsch in Skandinavien III. III. Internationales Symposium, Greifswald, 24.–25. Mai 2002*, Peter Lang, Frankfurt am Main, s. 33–50.
- Wollin, L. (2011): "Jöns Budde och eftervärlden. En presentation, en forskningsrapsodi – och några spekulationer". L. Wollin (utg.), *Bilden av Budde. Studier kring en svensk språkpionjär*, Samlingar utgivna av Svenska fornskriftsällskapet 95, Uppsala, s. 9–35.
- Wollin, L. (2019): "Jöns Budde – Finlands förste litteratör". M. Tandefelt (red.), *Svenskan i Finland – i dag och i går III: 1. Finländsk svenska från medeltid till 1860*, Svenska litteratursällskapet i Finland, Helsingfors, s. 97–126.
- Åström, P. (2018): "Svensk-latinsk tvåspråkighet i medeltida handskrifter – en inventering". H. Lönnroth m.fl. (red.), *Studier i svensk språkhistoria 14*, Vaasan yliopisto, Vaasa, s. 301–320.